

LIBER TRIGESIMUS SECUNDUS.

q. 50 f. 29

R DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS R

PASEPA

ULPIANUS libro primo fideicommissorum. Si incertus quis sit, captiuus sit an B. 44, 8, 1 P
 a latronibus obsessus, testamentum facere non potest¹. sed et si sui² juris sit ignarus
 potestque se per errorem, quia a latronibus captus est, seruum esse uel hostium, uel lega-
 tas qui³ nihil se a captiuo differre putat, non posse fideicommittere certum est, quia nec
 testari potest, qui, an licet sibi testari, dubitat. Sed⁴ si filius familias uel seruus fidei-
 commissum reliquerit, non ualet: si tamen manumissi deceassisse proponantur, constanter
 dicemus fideicommissum relictum uideri, quasi nunc datum, cum mors contingit, uidelicet
 si durauerit uoluntas post manumissionem. hacc utique nemo credit in testamentis nos-
 esse probatuos, quia nihil in testamento ualet, quotiens ipsum testamentum non ualet, sed
 si alias fideicommissum quis reliquerit. Hi, quibus aqua et igni interdictum est, item de-
 portati fideicommissum relinquere non possunt, quia nec testamenti faciendi ius habent,
 cum sint ἀνόλαβοι. Deportatos autem eos accipere debemus, quibus princeps insulas adno-
 tanuit uel de quibus deportandis scripsit: ceterum prius quam factum praesidis comprobet,
 nondum amississe quis ciuitatem uidetur. proinde si ante dececessisset, cuius dececessisse ui-
 detur et fideicommissum, quod ante reliquerat, quam sententiam pateretur, ualebit: sed et
 si post sententiam, antequam imperator comprobet, ualebit quod factum est, quia certum
 statum usque adhuc habuit. A praefectis uero praetorio uel eo, qui uice praefectis⁵ ex man-
 datis principis cognoscet, item a praefecto urbis deportatos (quia ei quoque epistula diui-
 Scueri et imperatoris nostri ius deportandi datum est) statim amittere ciuitatem et ideo nec
 testamenti faciendi ius nec fideicommitti constat habere. Si quis plane in insulam de-
 portatus codicillos ibi fecerit et indulgentia imperatoris restitutus isdem codicillis duran-
 tibus dececerit, potest defendi fideicommissum ualere, si modo in eadem uoluntate durauit.
 Sciendum est autem eorum fidei committi⁶ quem posse, ad quos aliquid peruenturum est
 morte eius, uel dum eis datur uel dum eis non admittitur. Nec tantum proximi bonorum
 & possessoris, uerum inferioris quoque fidei committere possumus. Sed et eius, qui nondum
 natu est, fidei committi posse, si modo natus nobis successurus sit. Illud certe indubitate
 dictar, si quis intestatus decedens ab eo, qui primo gradu ei succedere potuit, fideicom-
 missum reliquerit, si illo repudiante ad sequentem gradum deuoluta sit successio, eum fidei-
 commissum non debere: et ita imperator noster rescripsit. Sed et si a patrono sit re-

F(WDEQICK)

¹ testamentum facere non potest non est Ulpiani ² sui del. ³ est ins. (u. i.) ⁴ sed del. (W)
 praefectorum (cf. Orelli-Henzen 2352. 6478 cet.)? ⁵ fidei committere (edd.)?

⁶ incertum F² ⁴ orsensus F¹ ⁵ legatus
 qui FDCK, legatum qui E², legatus (om. qui)
 W, relegatus qui E²D¹: ἡ πρεσβυτής τις
 ὃν κομίζει μηδέ αἰχμαλώτου διαφέρειν B (Tip.)
 sed om. W ⁹ mors contingit F²DQK, mors
 contingit F¹, mori contingit C, mori contingit
 W, mors contingit E, mors ei contingit I
 nos esse] EC, non esse FI, esse K, om. D

¹¹ quotiens ipsum testamentum ualet quo-
 tiens i. t. non ualet F² ¹⁴ principis F²
 15 comprobet F² ¹⁶ uideatur proinde F²
 19 praefecti's F² ²¹ deportand'um'i F²
 22 facerendi F² ²⁵ fidei committi quem
 FWC, fidei committi quid I, fidei committi
 quam Q, fidei committere quem DEK ²⁶ uel
 dum eis datur ter F² | uonorum F²

lictum et aliquis ex liberis eius mortuo eo admissus sit ad bonorum possessionem, idem erit dicendum.

- 2 GARUS libro primo fideicommissorum. Ex filio praeterito, licet suns heres erit, [B.44, 3, 2] P fideicommissum relinqui non potest. ⁴
- 3 UPLIANUS libro primo fideicommissorum. Si mulier dotem stipulata fuerit et [B.44, 3, 3] P accepto tulit marito in hoc dotem, ut fideicommissum det, dicendum est fideicommissum deberi: percepisse enim aliquid a muliere uidetur. haec ita, si mortis causa donatura mulier marito fecit acceptum. sed et si mortis causa auxerit marito dotem uel in matrimonium eius mortis causa redierit, potest dici fideicommissum ab eo deberi. Iulianus scribit, si seruus mihi legatus sit eumque manumittere rogatus sim, fideicommissum a me relinqui ¹⁰ non posse, scilicet si pure roget: nam si sub condicione uel in diem, propter fructum medii temporis posse me obligari nec Iulianus dubitaret. || Si rem quis debeat ex stipulatu ei f. 29 cui¹ rem legauerit, fidei committere eius non poterit, licet ex legato commodum sentire uideatur, quod dominium nanciscitur statim nec expectat ex stipulatu actionem: fortassis quis dicat et sumptum litis, quem sustineret, si ex stipulatione litigaret, eum lucrari. sed ¹⁵ nequaquam dicendum est huius fidei committi posse. Sed si habenti tibi proprietatem usum fructum mortis causa cessero, potest dici fideicommissum me posse. nec quemquam moueat, quod usus fructus solet morte extingui: nam medii potius temporis, quo uiuat qui donauit, ²⁰ commodum cogitemus. Si autem pignus debitoris liberauero mortis causa et eius fidei commissero, non potest ualere fideicommissum. ²⁰
- 4 PAULUS libro quarto sententiarum. A patre uel domino relictum fideicommissum, si hereditas ei non quaeratur, ab emancipato filio uel seruo manumisso utilibus actionibus postulatur: penes eos enim quae sitae hereditatis emolumenntum remanet. [B.44, 3, 4] P*
- 5 UPLIANUS libro primo fideicommissorum. Si fuerit municipio legatum relictum, [B.44, 3, 5] P ab his qui rem publicam gerunt fideicommissum dari potest. Si quis non ab herede uel ²⁵ legatario, sed ab heredis uel legatarii herede fideicommissum reliquerit, hoc ualere benignum est.
- 6 PAULUS libro primo fideicommissorum. Sed et si sic fideicommissum dedero [B.44, 3, 6] P ab herede meo: 'te rogo, Luci Titii, ut ab herede tuo petas dari Maeuio decem aureos', utile erit fideicommissum, scilicet ut mortuo Tito ab herede eius peti possit: idque et Iulianus respondit. Sic autem fideicommissum dari non poterit: 'si Stichus Seii factus iusue eius hereditatem adierit, rogo det', quoniam qui fortuito, non iudicio testatoris consequitur hereditatem uel legatum, non debet onerari, nec recipiendum est, ut, cui nihil dederis, eum rogando obliges. ³⁰
- 7 UPLIANUS libro primo fideicommissorum. Si deportati seruo fideicommissum [B.44, 3, 7] P fuerit adscriptum, ad fiscum pertinere dicendum est, nisi si eum deportatus uiuo testatore alienauerit uel fuerit restitutus: tunc enim ad ipsum debet pertinere. Si miles deportato fideicommissum reliquerit, uerius est, quod et Marcellus probat, capere eum posse. Si quis creditori suo legauerit id quod debet, fidei committi eius non poterit, nisi commodum aliquod ex legato consequatur, forte exceptionis timore² uel si quod in diem debitum fuit uel ⁴⁰ sub condicione.
- 8 PAULUS libro primo fideicommissorum. Si legatarius, a quo fideicommissum [B.44, 3, 8] P F(WDEQICK)

¹ si cui rem quis debet ex stipulatu, ei? ² Seius ins. ³ timore] remota (van de Water)?

1 mortuo eo] WE, mortuo co C, eo mortuo DQIK cum B: τελευτῶντος αὐτοῦ κληρονομούσιν οἱ παῖδες αὐτοῦ mortuo F 9 scriuit F¹⁰ sim 'si fideic. F² 11 roget] FK², roger WDE (marg. P. roget) ICK² 13 ei cui] ei qui F¹, ei que F² WDEQIC, eius K: εάν τὸ εἶ ἐπερωτήσεως χρεωκτούμενόν moi ληγάτεγθι B (Tip.) 16 committi] committere me F² WDEQICK | sed] F² WDEQIC, sed et F²K | 'h'abenti F²

18 ex'stingui F² 19 linerauero F 21 sentiarum F 28 debero F² 29 roga F² | luci¹ F 31 seii] FECK, heres W, seii heres DI 32 rogo det] Δότω Παῖδες (= Seius) B (Tip.) 33 inerari F² | est] esse F² 36 ui'no F² 37 deb'eb'it F² 38 carere FQK, carcere ex P(isano) marg. I: καὶ ὁ περιωρισμένος λαμβάνει ληγάτον B (Syn.) 41 condicionem F 42 fideicommiss'um F²

datum est, petierit legatum, id tantum, quod per iudicem exegerit, praestare fideicommissario cogetur uel, si non exegerit, actione cedere: ad eum enim litis periculum spectare iniquum est, si non culpa legatarii lis perierit. Seruo heredis fideicommissum utiliter non relinquitur, nisi fidei eius commiserit, ut seruum manumittat. Cum ita petisset testator, ut, quidquid ex bonis eius ad patrem perueniaset, filiae suae ita restituere, ut eo amplius habueret, quam ex bonis patris habitura esset, diuus Pius rescrispsit manifestum esse de eo tempore sensisse testatorem, quod post mortem patris futurum esset.

MAECIANUS libro primo fideicommissorum. Si ita fuerit fideicommissum re- [B. 44, 8, 9] *P* lictum: 'ad quemcumque ex testamento meo uel ab intestato' uel ita: 'ad quemcumque quoquo iure bona mea perueniant': hac oratione et eius, qui postea natus erit inue familiam uenerit et eius, qui postea cognatus esse cooperit, fidei commissum uidetur: eius quoque, quae nondum nupta erit, sed postea¹ eo casu, quo ex edicto ad uxorem bona mariti intestati solent pertinere.

UALENS libro secundo fideicommissorum. Si tibi et ei, qui ex tribus liberis [B. 44, 8, 10] *P* meis | in funus meum uenerit, centum aureos legauero, non minuitur in tua persona lega- 1. 30 tum, si nemo uenit.

ULPIANUS libro secundo fideicommissorum. Fideicomissa quoicumque ser- [B. 44, 8, 11] *P* mone relinqui possunt, non solum Latina uel Graeca, sed etiam Punica uel Gallicana uel alterius cuiuscumque gentis. Quotiens quis exemplum testamenti praeparat et prius decedat quam testetur, non ualeat quasi ex codicillis quae in exemplo scripta sunt, licet uerba 20 fideicommissi scriptura habeat: et ita diuum Pium decreuisse Maecianus scribit. Si ita quis scriperit: 'illum tibi commando', diuus Pius rescrispsit fideicommissum non deberi: aliud est enim personam commendare, aliud uoluntatem suam fideicommittentis heredibus inai- 25 mpare. Cum esset quis rogatus restituere portionem accepta certa quantitate, responsum est ultra petere ipsum fideicommissum ab herede posse. sed utrum, si uolet, praecipiet² restituere portionem, an uero et si noluerit, cogatur accepta quantitate portionem restituere, propriae est deliberationis. et sane cum quis rogatur accepta certa quantitate portionem restituere, duplex est fideicommissum, unum, ut possit petere quantitatem paratus portione cedere, aliud, ut et si non petet, tamen cogatur fideicommissario restituere parato 4 praeclare quantitatem. Si quis ita scripperit: 'sufficient tibi uineae uel fundus', fideicom- 30 missum est, quoniam et illud fideicommissum esse arbitramur: 'contentus esto illa re'. Sic fideicommissum relictum: 'nisi heres meus noluerit, illi decem dari uolo' quasi condicionale fideicommissum est et primam uoluntatem exigit: ideoque post primam uoluntatem non 35 erit arbitrium heredis dicendi noluisse. Hoc autem 'cum uoluerit' tractum habet, quamdiu uiuat ia, a quo fideicommissum relictum est: uerum si antequam dederit, deceaserit, heres eius 40 praestat. sed et³ si fideicommissarius, antequam heres constituat, deceaserit, ad heredem suum nihil transtulisse uidetur: condicionale enim esse legatum nemini dubium est 45 et pendente condicione legati uideri decessisse fideicommissarium. Quamquam autem fideicommissum its relictum non debeatur 'si uolueris', tamen si ita adscriptum fuerit: 'si fueris arbitratus' 'si putaueris' 'si aestimaueris' 'si utile tibi fuerit uisum' uel 'uidebitur', debebitur: 50 non enim plenum arbitrium voluntatis heredi dedit, sed quasi uiro bono commissum relictum. Proinde si ita sit fideicommissum relictum: 'illi, si⁴ te meruerit', omnimodo fideicommissum debebitur, si modo meritum quasi apud uirum bonum collocare fideicommissa- 55 *F(WDEQICK)*

¹ nondum nupta postea nupserit? ² percipiet? ³ et del. ⁴ de ins. (Hoffmann: εἰν ὄφελος τε οἱ ληγατάριοι Tip.)

⁴ fidei eius F² 5 restituere F² 9 ita del. F² 10 familiae uenirit F² 11 qui postea... uidetur om. F² 14 ualaens F² 20 ualeat FW DEQICK | exempla F² 21 habebant F² | quis] WDEICK, qui F² 22 tui F² | commen- dum F² 24 rūesponsum F² 26 an om. F² 27 propriae F² 29 p'a rato F² 30 post

quantitatem add. uel fundum WD⁴ 33 et prima'm F² 34 hoc autem] hoc autem legatum F²DEICK 36 eius] F², ipsius F²WDEQICK 40 putaberis F² | tui F² | uidebitur F² 42 proinde si ita sit fideic. relictum om. F² | si te meruerit (meruerint Q²) FWDEQICK | fideicommissor'um F²

rius potuit: et si ita sit 'si te non offenderit', aequae debebitur: nec poterit heres causari
 9 non esse meritum, si alius uir bonus et non infestus meritum potuit admittere. Haec 10 uerba:
 'te, fili, rogo, ut praedia, quae ad te peruerentur, pro tua diligentia diligas¹ et euram co-
 'rum agas, ut possint ad filios tuos peruenire', licet non satis exprimunt fideicommissum,
 sed magis consilium quam necessitatem relinquendi, tamen ea praedia² in nepotibus post
 10 mortem patris eorum uim fideicommissi uidentur continere. Si filio a patre herede instituto
 fideicommissum relictum fuerit, etsi uerbis non sit ita relictum 'cum pater moreretur', sed
 intellegi hoc possit, puta quia sic relictum est 'ut relinquat filio' uel 'uolo eum habere' uel
 'uolo ad eum pertinere', defendetur in id tempus fideicommissum relictum, quo sui iuris
 11 filius efficitur. Si cui ita fuerit fideicommissum relictum: 'si morte patris sui iuris fuerit 12
 'effectus' et emancipatione sui iuris factus sit, non uideri defecisse condicionem: sed et³
 12 cum mors patri conffingat, quasi existente condicione ad fideicommissum admittetur. Si f.
 rem suam testator legauerit eamque necessitate urgente alienauerit, fideicommissum peti
 posse, nisi probetur adimere ei testatorem noluisse: probationem autem mutatae voluntatis
 13 ab heredibus exigendam. Ergo et si nomen quis debitoris exegerit, quod per fideicommissum
 reliquit, non tamen hoc animo, quasi uellet extinguere fideicommissum, poterit dici
 deberi: nisi forte inter haec interest: hic enim extinguitur ipsa constantia⁴ debiti, ibi res
 durat, tametsi alienata sit. cum tamen quidam nomen debitoris exegisset et pro deposito
 pecuniam habuisset, putaui fideicommissi petitionem superesse, maxime quia non ipse ex-
 gerat, sed debitor ulti pecuniam optulerat, quam offerente ipso non potuit non accipere. 10
 paulatim igitur admitemus, etsi ex hac⁵ parte pecuniae rem comparauerit, quam non hoc
 animo exegit, ut fideicommissarium priuaret fideicommisso, posse adhuc fideicommissi peti-
 14 tionem superesse. Si quis illicite aedificasset, id est hoc quod dirui constitutiones iubent,
 an fideicommissum relinquere ex eo quid possit, uideamus. et puto posse: cum enim dirui
 15 necesse sit, nulla dubitatio est, quin senatus consultum impedimento non sit. Si heres ro-
 gatus sit certam summam usuris certis faenori dare, utile est fideicommissum: sed Mae-
 cianus putat non alias cogendum eredere, quam idonee ei caueatur: sed ego procluuior
 16 sum, ut putem cautionem non exigendam. Si seruo alieno militia relinquatur, an domino
 quaeratur legatum, quaeritur. et aut scit seruum esse, et dico aestimationem deberi: aut
 ignorauit, et denegari fideicommissi persecutio debet, quia, si scisset seruum, non reli-
 17 quisset. Ex his appareat, cum per fideicommissum aliiquid relinquatur, ipsum praestandum
 quod relictum est: cum uero ipsum praestari non potest, aestimationem esse praestandam.
 18 Si quis decem alicui per fideicommissum reliquerit et, si perdidisset id quod testamento
 relictum est, rursus ei reliquerit, quaerebatur, an sequens fideicommissum ualeat uel an
 exigere heres debeat cautionem salua fore decem, ne cogatur ad praestationem, et an, si 35
 saepius perdidisset, saepius ei sarciretur fideicommissum. diuus Pius re- [cf. D. 36, 8, 1, 11]
 scripsit neque cautionem exigendam et non amplius quam semel, postquam perdidisset,
 praestandum: non enim onerandus est heres, ut in infinitum, quotiens perdiderit, restituere
 ei tantudem debeat, sed ut per fideicommissum posterius duplicata eius legata uideantur
 nec amplius ad periculum heredis pertineat, si quid postea is consumperit exsoluto et 40
 19 posteriore fideicommisso. Item si quis certam quantitatem cui reliquerit et addiderit faci-
F(WDEICK)

¹ requiritur custodias uel simile uocabulum (diligas natum ex uoc. praecedente) ² relinquendi
 ea praedia, tamen? ³ et del. ⁴ substantia (Bartolus). ⁵ hac del.

1 et om. F^a | sequ'a'e F^b 2 uonus F^c
 4 peruen'e're F^d 7 berbis F^e 8 intellegi ...
 ut bis F^f | relinquat ... uel uolo (bolo F^g al-
 tero loco) ad eum bis F^h 10 filiis Fⁱ 14 mu-
 tatae add. F^j: cf. D. 22, 3, 3. 22, 31, 22 f. |
 voluntate's F^k 15 debitoris F^l 16 ex-
 'stinguere F^m 17 ex'stinguitur Fⁿ 19 pu-
 ta'b'ui F^o 20 non potuit non] WDEICK, non
 potuit F^p 22 enimo F^q 24 quidj] F^rQ, quis
 F^sDEICK: èán τις παρανόμως οἰκοδομήσῃ ...

τὰς ἡλας δύναται ληγατεύειν B (Tip.) 25 du-
 uitatio F^t 27 idone'e's ei F^u 28 relinqu-
 tur relinquatur F^v 29 quaeratur F^w 30 re-
 linquisset F^x 31 aliiquid] reliquit F^y 34 re-
 lieft'o'um F^z 38 heres 'ut in ... restituiere F^{aa}
 40 pertineat] F^{ab}WDEICK cum l. gem., per-
 tineant F^{ac} | is 'consumperit exsoluto et po-
 steriore fideicommisso F^{ad} | et] F, ei WQEIC^{ae}
 cum l. gem., ex D, ei et C^{ae}

lius hanc summam posse compensari, cum debitor sit fideicommissarius ex causa hereditatis Gaii Seii, nec uelit ille hereditatem adire Gaii Seii, sed petat fideicommissum: imperator noster contra uoluntatem eum testantis petere fideicommissum rescripsit, cum in fideicommissis praecipue spectanda seruandaque sit testatoris uoluntas. Plerumque euenit multorum interesse id quod relinquitur, uerum testatorem uni uoluisse honorem habitum, et 5
20 est haec sententia Marcelli uerissima. Sic euenit, ut interdum¹ si pluribus testator honorem habere uoluit et de pluribus sensit, quamuis unum legatum sit, tamen ad persecutionem eius plures admittantur. ut puta si decem fuerunt eiusdem rei stipulandi et heres nel fideicommissarius rogatus est, ut eis solueret: hic enim si omnium interest et de omnibus sensit testator, fideicommissum relictum omnes petere potuerunt². sed utrum in partem agent an 10 in solidum, uideamus: et credo, prout³ cuiusque interest, consequentur: unus igitur qui f. 31
21 occupat agendo totum consequitur ita, ut caueat defensu iri aduersus ceteros fideicommissarios eum qui soluit, siue socii sunt siue non. Interdum alterius nomen scribitur in testamento, alteri uero fideicommissi petitio uel legati competit, ut puta si fidei heredis committatur, ut ipse publicum pro Titio praestet, fideicommissum hoc uel legatum non publicanus petit, licet ei sit adscriptum, sed ipse petere poterit, pro quo legatum relictum est. multum autem interesse arbitror, cui uoluit prospectum cuiusque contemplatione testator fecerit⁴. plerumque autem intellegendum est priuati causa hoc fecisse, licet emolumumentum publicano quaeratur. Si in opere ciuitatis faciendo aliquid relictum sit, unumquemque heredem in solidum teneri diuus Marcus et Lucius Uerus⁵ Proculae rescripsierunt: tempus 20
22 tamen coheredi praestituerunt, intra quod mittat ad opus faciendum, post quod solam Proculam uoluerunt facere imputaturam coheredi sumptum pro parte eius. Ergo et in statua et in seruitute ceterisque, quae divisionem non recipiunt, idem diuus Marcus rescripsit. Si quis opus facere iussus paratus sit pecuniam dare rei publicae, ut ipsa faciat, cum testator per ipsum id fieri uoluerit, non audietur: et ita diuus Marcus rescripsit.
23

1 **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100** **101** **102** **103** **104** **105** **106** **107** **108** **109** **110** **111** **112** **113** **114** **115** **116** **117** **118** **119** **120** **121** **122** **123** **124** **125** **126** **127** **128** **129** **130** **131** **132** **133** **134** **135** **136** **137** **138** **139** **140** **141** **142** **143** **144** **145** **146** **147** **148** **149** **150** **151** **152** **153** **154** **155** **156** **157** **158** **159** **160** **161** **162** **163** **164** **165** **166** **167** **168** **169** **170** **171** **172** **173** **174** **175** **176** **177** **178** **179** **180** **181** **182** **183** **184** **185** **186** **187** **188** **189** **190** **191** **192** **193** **194** **195** **196** **197** **198** **199** **200** **201** **202** **203** **204** **205** **206** **207** **208** **209** **210** **211** **212** **213** **214** **215** **216** **217** **218** **219** **220** **221** **222** **223** **224** **225** **226** **227** **228** **229** **230** **231** **232** **233** **234** **235** **236** **237** **238** **239** **240** **241** **242** **243** **244** **245** **246** **247** **248** **249** **250** **251** **252** **253** **254** **255** **256** **257** **258** **259** **260** **261** **262** **263** **264** **265** **266** **267** **268** **269** **270** **271** **272** **273** **274** **275** **276** **277** **278** **279** **280** **281** **282** **283** **284** **285** **286** **287** **288** **289** **290** **291** **292** **293** **294** **295** **296** **297** **298** **299** **300** **301** **302** **303** **304** **305** **306** **307** **308** **309** **310** **311** **312** **313** **314** **315** **316** **317** **318** **319** **320** **321** **322** **323** **324** **325** **326** **327** **328** **329** **330** **331** **332** **333** **334** **335** **336** **337** **338** **339** **340** **341** **342** **343** **344** **345** **346** **347** **348** **349** **350** **351** **352** **353** **354** **355** **356** **357** **358** **359** **360** **361** **362** **363** **364** **365** **366** **367** **368** **369** **370** **371** **372** **373** **374** **375** **376** **377** **378** **379** **380** **381** **382** **383** **384** **385** **386** **387** **388** **389** **390** **391** **392** **393** **394** **395** **396** **397** **398** **399** **400** **401** **402** **403** **404** **405** **406** **407** **408** **409** **410** **411** **412** **413** **414** **415** **416** **417** **418** **419** **420** **421** **422** **423** **424** **425** **426** **427** **428** **429** **430** **431** **432** **433** **434** **435** **436** **437** **438** **439** **440** **441** **442** **443** **444** **445** **446** **447** **448** **449** **450** **451** **452** **453** **454** **455** **456** **457** **458** **459** **460** **461** **462** **463** **464** **465** **466** **467** **468** **469** **470** **471** **472** **473** **474** **475** **476** **477** **478** **479** **480** **481** **482** **483** **484** **485** **486** **487** **488** **489** **490** **491** **492** **493** **494** **495** **496** **497** **498** **499** **500** **501** **502** **503** **504** **505** **506** **507** **508** **509** **510** **511** **512** **513** **514** **515** **516** **517** **518** **519** **520** **521** **522** **523** **524** **525** **526** **527** **528** **529** **530** **531** **532** **533** **534** **535** **536** **537** **538** **539** **540** **541** **542** **543** **544** **545** **546** **547** **548** **549** **550** **551** **552** **553** **554** **555** **556** **557** **558** **559** **560** **561** **562** **563** **564** **565** **566** **567** **568** **569** **570** **571** **572** **573** **574** **575** **576** **577** **578** **579** **580** **581** **582** **583** **584** **585** **586** **587** **588** **589** **590** **591** **592** **593** **594** **595** **596** **597** **598** **599** **600** **601** **602** **603** **604** **605** **606** **607** **608** **609** **610** **611** **612** **613** **614** **615** **616** **617** **618** **619** **620** **621** **622** **623** **624** **625** **626** **627** **628** **629** **630** **631** **632** **633** **634** **635** **636** **637** **638** **639** **640** **641** **642** **643** **644** **645** **646** **647** **648** **649** **650** **651** **652** **653** **654** **655** **656** **657** **658** **659** **660** **661** **662** **663** **664** **665** **666** **667** **668** **669** **670** **671** **672** **673** **674** **675** **676** **677** **678** **679** **680** **681** **682** **683** **684** **685** **686** **687** **688** **689** **690** **691** **692** **693** **694** **695** **696** **697** **698** **699** **700** **701** **702** **703** **704** **705** **706** **707** **708** **709** **710** **711** **712** **713** **714** **715** **716** **717** **718** **719** **720** **721** **722** **723** **724** **725** **726** **727** **728** **729** **730** **731** **732** **733** **734** **735** **736** **737** **738** **739** **740** **741** **742** **743** **744** **745** **746** **747** **748** **749** **750** **751** **752** **753** **754** **755** **756** **757** **758** **759** **760** **761** **762** **763** **764** **765** **766** **767** **768** **769** **770** **771** **772** **773** **774** **775** **776** **777** **778** **779** **7710** **7711** **7712** **7713** **7714** **7715** **7716** **7717** **7718** **7719** **7720** **7721** **7722** **7723** **7724** **7725** **7726** **7727** **7728** **7729** **7730** **7731** **7732** **7733** **7734** **7735** **7736** **7737** **7738** **7739** **7740** **7741** **7742** **7743** **7744** **7745** **7746** **7747** **7748** **7749** **7750** **7751** **7752** **7753** **7754** **7755** **7756** **7757** **7758** **7759** **7760** **7761** **7762** **7763** **7764** **7765** **7766** **7767** **7768** **7769** **7770** **7771** **7772** **7773** **7774** **7775** **7776** **7777** **7778** **7779** **77710** **77711** **77712** **77713** **77714** **77715** **77716** **77717** **77718** **77719** **77720** **77721** **77722** **77723** **77724** **77725** **77726** **77727** **77728** **77729** **77730** **77731** **77732** **77733** **77734** **77735** **77736** **77737** **77738** **77739** **77740** **77741** **77742** **77743** **77744** **77745** **77746** **77747** **77748** **77749** **77750** **77751** **77752** **77753** **77754** **77755** **77756** **77757** **77758** **77759** **77760** **77761** **77762** **77763** **77764** **77765** **77766** **77767** **77768** **77769** **77770** **77771** **77772** **77773** **77774** **77775** **77776** **77777** **77778** **77779** **777710** **777711** **777712** **777713** **777714** **777715** **777716** **777717** **777718** **777719** **777720** **777721** **777722** **777723** **777724** **777725** **777726** **777727** **777728** **777729** **777730** **777731** **777732** **777733** **777734** **777735** **777736** **777737** **777738** **777739** **777740** **777741** **777742** **777743** **777744** **777745** **777746** **777747** **777748** **777749** **777750** **777751** **777752** **777753** **777754** **777755** **777756** **777757** **777758** **777759** **777760** **777761** **777762** **777763** **777764** **777765** **777766** **777767** **777768** **777769** **777770** **777771** **777772** **777773** **777774** **777775** **777776** **777777** **777778** **777779** **7777710** **7777711** **7777712** **7777713** **7777714** **7777715** **7777716** **7777717** **7777718** **7777719** **7777720** **7777721** **7777722** **7777723** **7777724** **7777725** **7777726** **7777727** **7777728** **7777729** **7777730** **7777731** **7777732** **7777733** **7777734** **7777735** **7777736** **7777737** **7777738** **7777739** **7777740** **7777741** **7777742** **7777743** **7777744** **7777745** **7777746** **7777747** **7777748** **7777749** **7777750** **7777751** **7777752** **7777753** **7777754** **7777755** **7777756** **7777757** **7777758** **7777759** **7777760** **7777761** **7777762** **7777763** **7777764** **7777765** **7777766** **7777767** **7777768** **7777769** **7777770** **7777771** **7777772** **7777773** **7777774** **7777775** **7777776** **7777777** **7777778** **7777779** **77777710** **77777711** **77777712** **77777713** **77777714** **77777715** **77777716** **77777717** **77777718** **77777719** **77777720** **77777721** **77777722** **77777723** **77777724** **77777725** **77777726** **77777727** **77777728** **77777729** **77777730** **77777731** **77777732** **77777733** **77777734** **77777735** **77777736** **77777737** **77777738** **77777739** **77777740** **77777741** **77777742** **77777743** **77777744** **77777745** **77777746** **77777747** **77777748** **77777749** **77777750** **77777751** **77777752** **77777753** **77777754** **77777755** **77777756** **77777757** **77777758** **77777759** **77777760** **77777761** **77777762** **77777763** **77777764** **77777765** **77777766** **77777767** **77777768** **77777769** **77777770** **77777771** **77777772** **77777773** **77777774** **77777775** **77777776** **77777777** **77777778** **77777779** **777777710** **777777711** **777777712** **777777713** **777777714** **777777715** **777777716** **777777717** **777777718** **777777719** **777777720** **777777721** **777777722** **777777723** **777777724** **777777725** **777777726** **777777727** **777777728** **777777729** **777777730** **777777731** **777777732** **777777733** **777777734** **777777735** **777777736** **777777737** **777777738** **777777739** **777777**

fideicommissario quam esset relictum, ueluti si allunione ager auctus esset uel etiam insulae natae.

- 17 MAECIANS libro secundo fideicommissorum. Etiam ea quae futura sunt legari [B. 44, 8, 17] P
1 possunt, ut insula uel in mare uel in fluminibus enata: Seruitus quoque seruo¹ praedium
habenti recte legatur. 5

18 POMPONIUS libro primo fideicommissorum. Si iure testamento facto fidei- [B. 44, 8, 18] P
commissum tibi reliquero, deinde postea aliud fecero non iure, in quo fideicommissum re-
lictum tibi uel aliud quam priore testamento uel omnino non sit relictum², uidendum
est, mens mea haec fuerit facientis postea testamentum, ut nolim ratum tibi sit priore
testamento relictum, quia nuda uoluntate fideicommissa infirmarentur. sed uix id opinere 10
potest, || fortassis ideo, quod ita demum a priore testamento uelim recedi, si posterius f. 3
ualitatum sit et nunc ex posteriore testamento fideicommissum ei³ non debetur, etiam si
idem heredes utroque testamento instituti ex priore exstiterunt.

19 UALENS libro quinto fideicommissorum. Si tibi legatum est uel fideicommiss- [B. 44, 8, 19] P
sum relictum, uti quid facias, etiamsi non interest heredis id fieri, negandam tibi actionem, 15
si non caueas heredi futurum, quod defunctus uoluit, Nerva et Atilicinus recte putanerunt.

20 UPLIANUS libro sexto fideicommissorum. Si res mihi per fideicommissum [B. 44, 8, 20] P
relieta eadem tibi legata uel per fideicommissum relicta sit non communicandi animo, sed
utrique in solidum, ambigendum non est, si alteri sit soluta, alterum nullum quidem ius
in ipsam rem habere, sed actionem de pretio integrum eum habere. 20

21 PAULUS libro quarto sententiarum. Nutu etiam relinquitur fideicommissum, [B. 44, 8, 21] P
dummodo is nutu relinquat, qui et loqui potest, nisi superueniens morbus ei impedimento
1 sit. Fideicommissum relictum et apud eum, cui relictum est, ex causa lucrativa inuentum
2 extingui placuit, nisi defunctus aestimationem quoque eius praestari uoluit. Columnis sedium
uel tignis per fideicommissum relictis ea tantummodo amplissimus ordo praestari uoluit 25
nulla aestimationis facta mentione, quae sine domus iniuria auferri possunt.

22 HERMOGENIANUS libro quarto iuris epitomarum. Si quis in principio testa- [B. 44, 8, 22] P
menti adscriperit: 'cui bis legauerero, semel deberi uolo', postea eodem testamento uel codi-
cillis sciens saepe eidem legauerit, suprema uoluntas potior habetur: nemo enim eam sibi
potest legem dicere, ut a priore ei recedere non liceat. sed hoc ita locum habebit, si spe- 30
cialiter dixerit prioris uoluntatis sibi paenitusse et uoluisse, ut legatarius plura legata ac-
cipiat. Miles in eum ex militari delicto capitali dicta sententia, permittente eo in ipsa
sententia qui damnauit, sicut testamenti faciendo ita fideicommissi relinquendi potestatem
2 consequitur. Mortis damnum per fideicommissum serui relicti, antequam mora fiat, fidei- 35
commissarius solus patitur, licet alienus relinquatur.

23 PAULUS libro quinto sententiarum. Ex imperfecto testamento legata uel fidei- [B. 44, 8, 23] P
commissa imperatorem uindicare inuercundum est: decet enim tantae maiestati eas ser-
uare leges, quibus ipse solitus esse uidetur.

24 NERATIUS libro secundo responsorum. Creditori ita potest legari, ne inde- [B. 44, 8, 24] P
bitum ab eo repeteretur. 40

25 PAULUS libro primo ad Neratium. 'Ille aut ille heres Seio centum dato': [B. 44, 8, 25] P
1 potest Seius ab utro uelit petere. Cum in uerbis nulla ambiguitas est, non debet admitti
uoluntatis quaestio.

F(WDEQICK)

¹ seruo] scilicet (= SCILIC.: u. i.)? ² relictum del. ³ ei] tibi?

3 marciānus *F¹* | lega'ta'ri *F⁴* 4 seruitus
 quoque seruo] *FEIK* cum *B* (*T.p.*): oīkētū ēxōnti
 ἀρόν, seruitus quoque *WQC*, seruitus autem
Q² (*marg. ex aut[entico] seruo*), seruo quo-
 que *D* 5 'e'gatur *F²* 7 relinquero *F¹*
 fideicommissum *F* 11 recedi] redeci *F²*
 13 priori *F¹* 14 clemens *F²* 15 fieri *F*

17 ulpianus] papinianus *F*¹ 18 relicta eadem]
relicta sit eadem *F*² 19 alterum] alteri *F*²
22 ei impedit. *F* 23 eum om. *F*¹ 24 ex-
s'tingui *F* 26 n's illa *F*¹ | mentio ne *F*²
29 potior *F*¹ 30 recidere *FE*, cedere *W*
31 siu*s* *F*² 34 ante i quam *F*¹ 35 relin-
qua*i*tur *F*¹ 36 legato *F*¹ 42 amitti *F*

- 26** IDEM libro secundo ad Neratium. Is qui fideicommissum debet post moram [B. 44, 3, 28] P non tantum fructus, sed etiam omne damnum, quo adfectus est fideicommissarius, praestare cogitur.
- 27** IDEM libro secundo decretorum. Paula Callinico ex parte herede instituto [B. 44, 3, 27] P filiae eiusdem Iuuentianae, cum in familia nupsisset, decem testamento legauit: deinde post tempus codicillis factis centum eidem Callinico reliquerat non adiecto 'hoc amplius'. prouuntiauit utramque summam deberi, maxime cum in codicillis filiae Callinici nihil legatum fuisse. Pompeius Hermippus filium Hermippum ex dodrante, filiam Titianam ex quadrante beredes instituerat et praedia certa singulis praelegauerat: praeterea, si sine liberis Hermippus moreretur, aliam possessionem filiae dari iusserat: post testamentum factis codicillis filiae certa praedia dederat eamque his contentam esse uoluit pro omni hereditate et his, quae in testamento reliquerat: Hermippi bona ad fiscum peruererant: Titiana soror fideicommissum petebat. quaerebatur, utrum pro hereditate tantum an et pro his, quae post mortem frater rogatus erat restituere, pater eam uoluisset accipere ea quae codicillis reliquerat. mihi ab omni uoluntate recessum uidebatur. placuit¹ humanius interpretari ea sola, quae uiuente fratre acceptura erat, adempta uideri, non etiam quae post mortem eius reliquerat, si sine liberis decederet, et ita prouuntiauit. Julianus² Seuerus decedens institutionis quibusdam heredibus alumno suo quinquaginta legauerat eaque a Julio Mauro colono suo ex pensionibus fundi debitibus ab eo praestari uoluerat eidemque Mauro quaedam legauerat: cum de hereditate fiscus quaestionem inuisset, iussu procuratoris Maurus pecuniam fisco soluerat: postea heres scriptus optimuerat fiscum: alumno autem mortuo heres eius fideicommissum ab herede Mauri petebat. placuit imperatori non uideri eius fidei commissum, sed demonstratum, unde accipere posset: et ideo heres Seueri haec praestare debet.
- 28** IDEM libro singulari ad senatus consultum Tertullianum. Si fidei meae com- [B. 44, 3, 28] P mittatur, ut, quod mihi relictum fuerit supra quod capere possum, alii restituam, posse me id capere constat.
- 29** LABEO libro secundo posteriorum a IAUOLENO epitomatorum. Qui concubini A nam habebat, ei uestem prioris concubinae utendam dederat, deinde its legauit: 'uestem, quae eius causa empta parata esset'. Cascellius Trebatius negat ei deberi prioris concubinae causa parata, quia alia condicio esset in uxore. Labeo id non probat, quia in eiusmodi legato non ius uxori sequendum, sed uerborum interpretatio esset facienda idemque uel in filia uel in qualibet alia persona iuris esset. Labeonis sententia uera est. Cum ita legatum esset, ut Titia uxor mea tantandem partem habeat quantulam unus heres, si non aequales partes essent heredum, Quintus Mucius et Gallus putabant maximam partem legatam esse, quia in maiore minor quoque inesset, Sernius Ofilius minimam, quia cum heres dare damnatus esset, in potestate eius esset, quam partem daret. Labeo hoc probat idque uerum est. Cum ita legatum esset: 'quanta pecunia ex hereditate Titii ad me pertinet, tantam pecuniam heres meus Seiae dato', id legatum putat Labeo, quod acceptum in tabulis suis ex ea hereditate testator retulisset: ceterum negat cauendum heredi a legatario, si quid forte postea eius hereditatis nomine heres damnatus esset. ego contra puto, 40 quia non potest uideri peruenisse ad heredem, quod eius hereditatis nomine praestaturus esset: idem Alfenus Uarus Sernio placuisse scribit, quod et uerum est. Si heres tibi seruo generaliter legato Stichum tradiderit isque a te enictus fuisset, posse te ex testamento agere Labeo scribit, quia non uidetur heres dedisse, quod ita dederat, ut habere non possis: et hoc uerum puto. sed hoc amplius ait debere te, priusquam iudicium accipiatur, 45 F(WDEQICK)

¹ imperatori ins. ² Iulius (edd.)?

5 iubentianae F¹ 6 'h'oc F¹ 8 'h'ermippus F² 12 relinquerat F¹ 14 ea] eam F² 15 relinquaerat 'qu'mihi F¹ interpretari F² 17 relinquerat F¹ decederit F² 18 eaque a] DQIK, eaque F¹, eaque F² IC: δοθῆναι ἐκ τῶν χρεωστούμενῶν μοι πάρα Πέτρου B (Tip.)

19 'm'aur'o'us F² 27 posteriorum] ex post. F² W 28 habebat eius uestem F² 31 interpretatio F² 33 esset] esse F² 36 p'c'ar tem F² 38 seiae] F, scio WDEQICK 39 legat'ario F² 41 praesta'ta'turus F² 44 possis's et F²

denuntiare heredi: nam si aliter feceris, agenti ex testamento opponetur tibi doli mali exceptio. 'Si Stichus et Dama serui mei in potestate mea erunt cum moriar, tum Stichus et Dama liberi sunt et fundum illum sibi habento'. si alterum ex his post testamentum factum dominus alienasset uel manumississet, neutrum liberum futurum Labeo putat: sed Tubero eum, qui remansisset in potestate, liberum futurum et legatum habiturum putat. Tuberonis sententiam uoluntati defuncti magis puto conuenire.

- 30 LABEO libro secundo posteriorum a LAUOLENO epitomatorum. Qui quattuor B. 44, 8, 30 A pocula oleaginea habebat, ita legauit: pocula oleaginea paria duo. respondi unum par legatum esse, quia non ita esset: bina paria neque ita: poculorum paria duo: idem et 1 Trebatius. Qui hortos publicos a re publica conductos habebat, eorum hortorum fructus usque ad lustrum, quo conducti essent, Aufidio legauerat et heredem eam conductionem eorum hortorum ei dare damnauerat sinereque uti eum et frui. respondi heredem teneri sinere frui: hoc amplius heredem mercedem quoque hortorum rei publicae praestatarum. 2 Cum testamento scriptum esset: 'Sticho seruo meo heres quinque dato et, si Stichus heredi meo biennium seruierit, liber esto', post biennium legatum deberi existimo, quia in id 15 tempus et libertas et legatum referri deberet: quod et Trebatius respondit. Si fundum mihi uendere certo pretio damnatus es, nullum fructum eius rei ea uenditione excipere tibi 3 liberum erit, quia id pretium ad totam causam fundi pertinet. Qui fundum mandatu meo in societate mihi et sibi emerat, deinde eum finibus diuiserat et priusquam mihi traderet, ita eum tibi legauerat 'fundum meum illi do'. negauit amplius partem deberi, quia uerisimile non esset ita testatum esse patrem familias, ut mandati heres eius damnaretur. 4 'Uxori meae, dum cum filio meo Capuae erit, heres meus ducenta dato': filius a matre migravit. si ambo Capuae habitassent, legatum matri debitum iri putari, quamvis una non habitassent: sin autem in aliud municipium transisset¹, unius anni tantummodo debitu iri, quo una habitassent quantolibet tempore: ²Trebatius ait. uideamus, an his uerbis 'cum filio Capuae erit' non condicio significetur, sed ea scriptura pro superuacuo debet haberis: quod non probo. sin autem per mulierem mora non est, quo minus cum filio habitet, legata ei deberi. Si aedes alienas ut dares damnatus sis neque eas ulla condicione emere possis, aestimare iudicem oportere Ateius scribit, quanti aedes sint, ut pretio soluto heres liberetur. idemque iuris est et si potuisses emere, non emeres³.

- 31 IDEM libro primo pithanorum a Paulo epitomatorum. Si cui aedes legatae B. 44, 8, 31 sint, is omne habebit id⁴ aedificium, quod⁵ solum earum aedium erit. PAULUS: hoc tunc demum falsum est, cum dominus aedium binarum aliquid conclave, quod supra concamarationem alterarum aedium esset, in usum alterarum convertit atque ita his usus fuerit: namque eo modo alteris aedibus id accedit, alteris decedet.

- 32 SCAEUOLA libro quarto digestorum. Sextiam filiam ex quadrante, ex B. 44, 8, 32 reliquis Seium et Marcium sororis filios scripait heredes: Sextiam substituit Marcio et Marcius Sextiae, dedit autem per praeceptionem Marcio certas species: Marcius partem hereditatis, ex qua scriptus erat, omisit et eo intestato defuncto bona eius ad fratrem⁶ legitimum Seium deuoluta sunt. quae situm est, an Sextia ex substitutione etiam haec, quae praelegata Marcio erant, iure substitutionis a legitimo herede defuncti sibi vindicare possit.

F(WDEQICK)

¹ transisset? ² quod et ins. ³ et si, cum potuisses emere, non emeris (edd.: u. i.)? ⁴ id del. (male gem.) ⁵ quoad (Hoffmann)? ⁶ heredem ins.

1 'h'heredi F¹ 3 siui F² 4 manumis's'is-set F² 5 tabero F² 7 labeo) F¹, idem F² | qui quo F² 8 oleagine'a' habebat F²EK², oleagina habebat WDEQICK- | 'oleagine paria F²W, oleagina paria DEQICK 10 horthorum F² 18 praetium F² 19 sibi] tibi F²: koinon émoi kai aγtô B(Tip.) 24 transissent 'in' unius F² 26 superuaquo F² 28 dederi F²

29 aestimare] aestimari F² 30 si potuisses] FE; sic pot. K, si cum potuisses WDEQICK: έαν... ΔΥΝΑΜΕΝΟΣ ἀροπάσαι μη ἀροπάσω B (Tip.) 32 is omne habebit seq.] πᾶν οικοδόμημα αὐτοῦ (τοῦ οἴκο�) λαμβάνω B (Tip.) | quod solum] FDECK, quod (quos I) supra solum I | aedium] eadum F² 33 e's't F² 34 his] is F 39 qua] quo F² 40 deboluta F 41 siui F²

respondit secundum ea quae proponerentur Sextiam in legatis, quae Marcio data sunt, substitutam non esse.

IDEA libro quinto decimo digestorum. Uxori suae inter cetera ita legauit: [B. 44, 3, 88 A] et domus eam partem, in qua morari conſueuimus'. quaeſitum est, cum tam testamenti f. 88 faciundi tempore quam mortis totam domum in usu habuerit nec quicquam ex ea locatum, 5 an ea tantummodo uidetur legasse cubicula, in quibus dormire conſueuerat¹. respondit eam omnem partem, in qua morari cum familia sua conſueuisset. Uxori suae inter cetera ita legauit: 'uxori meae quidquid uinus dedi donauit usibus eius comparaui, concedi uolo': quero, an quod post testamentum factum ei donatum est, id quoque concessum uideatur.
 10 respondit uerba quae proponerentur nihil pro futuro tempore significare. Cum Seius pro uxore centum aureos creditori soluerit et ornamentum pignori positum luerit, postea autem testamento facto uxori suae legauit, quidquid ad eum² inue stipulatum eius concessit et hoc amplius uicenoe aureos annuos: quaeſitum est, an hos centum aureos heredes uiri ab uxore uel ab heredibus eius repeatant. respondit, si donationis causa creditori soluisset, tamen heredes ex causa fideicommissi, si repeatant, atque etiam petentes [BS. 29, 5, 26 sch. 2 15 exceptione summoneri: quod praesumptum esse debet, nisi contrarium ab herede approbetur.
 34 IDEM libro sexto decimo digestorum. Nomen debitoris in haec uerba legauit: [B. 44, 3, 84 A] Titio hoc amplius dari uolo decem aureos, quos mihi heredes Gaii Seii debent, aduersus quae ei actionem mandari nolo eique corundem pignora tradi'. quapropter, utrum heredes tan- 20 tum decem dare debeant³ an in omne debitum, hoc est⁴ in usuras debeant mandare. re- spondit uideri uniuersam eius nominis obligationem legatam. item quapropter, cum ignorante matre familiæ actores in prouincia adiectis sorti usuris decem stipulati sint, an ex causa fideicommissi supra scripti etiam incrementum huius debiti ad Titium pertineat. respondit 25 pertinere. Filio ex parte heredi scripto praceptionem dedit inter cetera his uerbis: 'Titio filio meo nomina ex calendario, quae elegerit filius meus sibi, uiginti dare damnas sunto 25 sine dolo male': eidem filio uiuus omnium rerum suarum administrationem permisit: qui post testamentum factum ante mortem patris annis decem, quibus procurabat patri, contra ueterem consuetudinem patris, qua calendarium exercebat⁵, nouos debitores ampliarum pecuniarum fecit et in priores⁶, quos pater exiguarum fortunarum habebat, maius creditum contulit ad hoc, ut uiginti nominibus prope omnis substantia kalendarii esset⁷. quaeſitum 30 est, an huic filio eorum nominum, quae ipse fecit, praceptio permittenda est. respondit
 2 ex his electionem habere, quae testamenti tempore testator in kalendario habuit. Uni ex heredibus per praceptionem reliquit ea, quae ex patrimonio uiri sui Arethonis ei supererant, eiusque fidei commisit haec eadem restituere proneptovi, cum erit annis sedecim, in quibus haec uerba adiecit: 'item rogo, uti reliquum aee alienum, quod ex bonis Arethonis 35 debetur, omnibus creditoribus ex redditibus eorum bonorum soluas reddas satisque facias'. quaeſitum est, an si probauerit heres non sufficere redditum bonorum ad totius debiti exsolutionem, nihilo minus tamen ipse debet adgnoscere onus aeris alieni. respondit manifeste proponi ex redditibus bonorum eorum iussum aee alienum exsolviere, non de proprio.
 3 Pater filio et filia heredibus institutis cum singulis certa praedia et kalendaria praelegasset, 40 ita canit: 'a te autem, fili carissime, peto⁸, quaecumque legauit, praestari uolo, et si quid euenerit aeris alieni, si || quod in tempus pro mutuo acceperam et debuero, a te solui f. 25 P(WDEQICK)

¹ conſueuerant? ² eam (Scip. Gentilis: u. i.)? ³ decem dare debeant] in decem? ⁴ et in (u. i.) ⁵ exercebat (Krueger)? ⁶ quosdam ins. ⁷ inesse? ⁸ peto del. (Hal.)

1 sextum F¹ 4 conſuebimus F¹ 6 uide-
 2 tu uideatur F² 12 ad eum inue stipula-
 3 tum eius concessit] *Idem Graeci*: εἰ τι περιλα-
 4 τει εἰς οὐτὸν εἰς αὐτὸν B (Tip.) 18 est^t F³
 5 18 seii] seu F¹ 20 d'o'are F⁴ | ho'sc F⁴ |
 6 in] FD, et in WEQICK | usu'm ras F⁴ | re-
 7 pondi uideri f, om. W 24 herede F 25 siui
 F | damnos F¹ 26 eidem'u' F⁴ 27 annis]

F², annos F⁴ 28 ueteram F⁷ 29 quas F²
 31 est'h'an F⁴ | fecit F⁴ 32 testamenti] in
 testamenti F⁴ WDEQICK 33 aretonis F⁴
 34 eiusque F⁴ | commisit F² 35 uerua F⁴ |
 aretonis F⁴ 37 probaberit F⁷ 40 singulas F⁴
 et ckalendaria prædia legasset F 42 mu-
 tu'o F⁴

- 'uolo, ut quod sorori tuae reliqui, integrum ad eam pertineat'. quae situm est, an quod ex quacumque causa debuit pater, a filio sit praestandum. respondit posse filiam ex fideicommissio consequi ut leuaretur, quo magis¹ integrum, quod testator dedisset, ad eam peruenisset.
- 35 IDEM libro septimo decimo digestorum. Patronus liberto statim tribum emi [B. 44, 3, 35] petierat: libertus diu moram ab herede patroni passus est et decedens heredem reliquit clarissimum uirum: quae situm est, an tribus aestimatio heredi eius debeatur. respondit deberi. idem quae sit, an et commoda et principales liberalitates, quas libertus ex eadem tribu usque in diem mortis suae consecuturus fuisset, si ei ea tribus secundum uoluntatem patroni sui tuhc comparata esset, an uero usurae aestimationis heredi eius debeantur. respondi, quidquid ipse consecuturus esset, id ad heredem suum transmittere. Sempronio ita legauit: 'Sempronius sumito praedia mea omnia, quae sunt usque ad praedium, quod uocatur 'Gaas, finibus Galatiae, sub cura uilici Primi, ita ut haec omnia instructa sunt'. quae situm est, cum in eodem confinio praediorum unum sit praedium non Galatiae, sed Cappadociae finibus, sub cura tamen eiusdem uilici, an etiam id praedium cum ceteris ad Sempronium pertineat. respondit et hoc deberi. Libertis, quos nominauerat, ita legauit: 'fundum Trebatianum, qui est in regione Atellata, item fundum Satrianum, qui est in regione Niphana, 'cum taberna dari uolo'. quae situm est, cum inter fundos, quos supra legauit, sit quidem fundus uocabulo Satrianus, in regione tamen Niphana non sit, an ex causa fideicommissi libertis debeatur. respondit, si nullus esset Satrianus in regione Niphana et de eo sensisse testatorem certum sit, qui alibi esset, non idcirco minus deberi, quia in regione designanda lapsus esset. Codicillis confirmatis ita cauit: 'Tiburtibus municipibus meis amantissimisque 'scitis² balineum Iulianum iunctum domui meae, ita ut publice sumptu heredum meorum 'et diligentia decem mensibus totius anni praebeatur gratis'. quae situm est, an et sumptus refectionibus necessarios heredes praestare debeant. respondit secundum ea quae propone-rentur uideri testatorem super calefactionis et praebitionis onus³ de his quoque sensisse, qui ad cottidianam tutelam pertineant, quibus balineae aut instruuntur aut denique inter solitas cessationes uices parari purgarique, ut habiles ad lauandum fierent, sint solitae.
- 36 Apud SCAEUOLAM libro octavo decimo digestorum CLAUDIOU notat. Nec fideicommissa ab intestato data debentur ab eo, cuius de inofficio testamento constitisset, quia credere-
tur quasi furiosus testamentum facere non potuisse, ideoque nec aliud quid pertinens ad supra-
me eius iudicia ualeat.
- 37 SCAEUOLA libro octavo decimo digestorum. Cum quis decedens Seiae matr[B. 44, 3, 36] fundum, qui proprius matris erat, legauerat, ab ea petierat, ut eundem cum moreretur Flauiae Albinae coniugi suae restitueret. post mortem testatoris mater apud magistratum pro-fessa est nihil se aduersus uoluntatem filii sui facturam paratamque se fundum Flauiae Albinae tradere, si sibi annua bina praeestarentur redditum nomine: sed neque possessionem tradidit neque annua bina accepit. quae situm est, an iure fundum alii uendere possit. respondit, si de legati iure fideique commissi quaereretur, secundum ea quae proponerentur | nec ualuisse, quod matri suum legabatur, neque onus fideicommissi processisse, si modo t[B. 4] 1 nihil praeterea mater cepisset. Qui testamento heredem scripserset, Maeuio ducenta legauit et fidei eius commisit, ut centum daret Glauce, Tyche Elpidi⁴ autem quinquaginta: postea Maeuius uolente testatore litteras emisit ad eas secundum uoluntatem testatoris restituturum: postea testator fecit codicillos, quibus et hoc praecepit, ut praeter hos codicillos F(WDEQICK)

¹ minus? ² amantissimis, quod scitis (edd.)? ³ onus del. ⁴ Elpidi del. uel scr. Tychelpidi

1 reliqui] reliqui F² 3 lebaretur F² 9 s*i*' ei F²
 10 respondi't' F² 12 mea] WDEQICK cum
 B (Tip.): τὰ κτήματά μοι, ea F² 17 atel-lata ta F², utilata WEC, atelata DK, atellatia Q, atelladia I | niphani F² 18 quosupra F²
 20 sansisse F² 22 ciuit F² 23 publica e F²
 25 praestare F² 27 instruantur F² 28 la-

bandum F² 29 nec] neo F² 30 constitisset]
 DC, constitisset FEIK 32 supr'a ema F²
 34 legaberat F² 35 coniungi FD² 37 aliu-nae F² | annis ua F² 38 posset F² 39 iure
 legati F² 40 legauatur F² | si modo 'si' ni-hil F² 42 elpidi] elpidiae F² 44 prae-p'ce-pit F

si quid aliud prolatum esset, non ualeat. quae situm est, an Maeuius, qui ducenta accepit, quia¹ mutauit uoluntatem de ea epistula testator, a mulieribus conueniri ex causa fideicommissi possit. respondit secundum ea quae proponuntur frusta Maeuium conueniri, siue
2 ducenta siue praedium pro his accepit. Seiam et Maeuium libertos suos aequis partibus heredes scripsit: Maenio substituit Sempronium pupillum suum: deinde codicilos per fideicommissum confirmanit, quibus ita cauit²: 'Lucius Titius Seiae heredi suae, quam pro parte dimidia institui, salutem. Maeuium libertum meum, quem in testamento pro parte dimidia heredem institui, eam partem hereditatis ueto accipere, cuius in locum partemue eius³ Publum Sempronium dominum meum heredem esse uolo', et Maeuius, ad quem hereditatis portionem noluit peruenire, cum hoc elogio fideicommissum reliquit: 'Maeuius liberto 10 meo de me nihil merito dari uolo lagynos uini uetusti centum quinquaginta'. quae situm est, cum uoluntas testatoris haec fuerit, ut omnimodo perueniat portio hereditatis ad Sempronium pupillum, an fideicommissum ex uerbis supra scriptis ualere intellegatur et a quo Sempronius petere possit, cum ad certam personam codicilos scripserit. respondit posse
3 fideicommissum a Maeuius peti. Pater emancipato filio bona sua uniuersa exceptis duobus 15 seruis non mortis causa donauit et stipulatus est a filio in haec uerba: 'quae tibi mancipia quaeque praedia donationis causa tradidi cessi, per te non fieri doloue malo⁴ neque per eum ad quem ea res pertinebit, quo minus ea mancipia quaeque ex his adgnata erunt eaque praedia cum instrumento, cum ego uolam uel cum morieris, quaeque eorum extabunt neque⁵ dolo malo aut fraude factoue tuo eiusque ad quem ea res pertinebit in rerum 20 natura aut in potestate esse desissent, si uiuam mihi aut cui ego uolam reddantur restituuntur, stipulatus est Lucius Titius pater, sponponit Lucius Titius filius'. idem pater dedecens epistulam fideicommissariam ad filium suum scripsit in haec uerba: 'Lucio Titio filio suo salutem. certus de tua pietate fidei tuse committo, uti des praestes illi et illi certam pecuniam: et Lucrionem seruum meum liberum esse uolo'. quae situm est, cum filius 25 patris nec bonorum possessionem acceperit nec ei heres extiterit, an ex epistula fideicomissa et libertatem praestare debeat. respondit, et si neque hereditatem adisset neque bonorum possessionem petisset et nihil ex hereditate possideret, tamen nihil minus et ex stipulatu ab heredibus patris et⁶ fideicommissio ab his quorum interest quasi debitorem 4 conueniri posse, maxime post constitutionem diui Pii, quae hoc induxit. Nuptura duobus 30 filii suis, quos ex priore marito habebat, mandauit, ut uiginti, quae doti dabat, stipularentur in omnem casum, quo solui posset matrimonium, ut etiam alterntri ex his tota dos solvatur: constante matrimonio uno ex filii mortuo uxor per epistulam petit a superstite filio, uti quandoque partem dimidiam dumtaxat dotis exigeret et ea contentus erit⁷, alter f. 34 ram autem partem apud maritum eius remanere concedat. quae situm est postea in matrimonio muliere defuncta, an maritus, si de tota dote conueniatur a filio, doli mali exceptione se tueri possit et an ultro ex causa fideicommissi actio ei competit, ut de parte obligationis accepto ei feratur. respondit et exceptionem utilem fore et ultro ex fideicommissio pot posse. idem querit, an de reliqua dimidia parte mandati actio utilis sit heredibus mulieris aduersus filium eius. respondit secundum ea quae proponerentur, maxime post 40 litteras ad filium scriptas non fore utilem. CLAUDIUS: quoniam in his expressit, ut contentus eset partis dimidiae dotis. quibus uerbis satis fideicommissum filio relinqui placuit.

FWDEQICK)

¹ quia] quamvis? ² fuit sic fere: deinde per fideicommissum confirmatis codicillis ita cauit (cf. I. 41 § 2 h. t. et 33, 1, 18 pr.) ³ eius del. ⁴ tuo ins. ⁵ neque] queue? ⁶ ex ins. ⁷ sit (Kriegelit)?

3 ea que F] maeuium conueniri] FE, maeuium causa fideicommissi conueniri WC, maeuium conueniri fideicommissi D, maeuium conueniri causa fideicommissi QH, maeuium conueniri ex causa fideicommissi sui I 4 maeuium F⁸ 6 cabit F² 7 dimidia'e' F² 9 ad] st F² 10 reliqui'e't F² 11 ue'stusti F² 14 codicillo's' scripserit F² 16 serbis F² |

tiui F² 19 eaqua F] quaeque F 20 in rerum] K², earum FWDECK², ea etiam rerum I 21 potestate esse F² | disissent F² 22 stipula n'tus F² 23 fideicommissariam epistulam F² 26 accep'erit F² 28 nihil'o' F² 29 stipulat'o'u F 31 filii 'suis' quos F² 34 queandoque F 42 parti F²

6 Codicillis ita scripsit: 'ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΥΠΟΤΕΤΑΓΜΕΝΑ ΚΥΡΙΑ ΕΙΝΑΙ. ΜΑΖΙΜΩ Τῷ ΚΥΡΙῷ ΜΟΥ
ΔΗΝΑΡΙΑ ΜΥΡΙΑ ΠΕΝΤΑΚΙΣΧΙΛΙΑ, ΛΤΙΝΑ ΕΛΑΒΟΝ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΙΚΗΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΔΥΤΟΥ ΙΟΥΛΙΟΥ ΜΑΖΙ-
ΜΟΥ, ΉΝΑ ΔΥΤΩ ΑΝΔΡΩΘΕΝΤΙ ΑΠΟΔΩΣΩ, ΚΑΙ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΣΥΝ ΤΟΚΩ ΤΡΙΣ ΜΥΡΙΑ, ΑΠΟΔΟΘΗΝΑΙ ΔΥΤΩ ΒΟΥ-
ΛΟΜΑΙ ΟΥΤΩ ΓΑΡ Τῷ ΘΕΙΩ ΔΥΤΟΥ ΩΜΟΣΑ'. quae situm est, an ad depositam pecuniam peten-
dam sufficient uerba codicillorum, cum hanc solam nec aliam ullam probationem habeat.
respondi: ex his quae proponerentur, scilicet cum iusurandum dedisse super hoc testator
6 adfirmauit, credenda est scriptura. Titia honestissima femina cum¹ negotiis suis opera Cal-
limachi semper uteretur, qui ex testamento capere non poterat, testamento facto manu sua
ita cauit: 'ΤΙΤΙΑ ΔΙΕΘΕΜΗΝ ΚΑΙ ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΔΟΘΗΝΑΙ ΚΑΛΛΙΜΑΧῷ ΜΙΣΘΟΥ ΧΑΡΙΝ ΔΗΝΑΡΙΑ ΜΥΡΙΑ': quaero,
an haec pecunia ex causa mercedis ab heredibus Titiae exigi possit. respondi non idcirco
7 quod scriptum est exigi posse in fraudem legis relictum. Ex his uerbis testamenti: 'omni-
bus, quos quasue manumisi manumiseroue siue his tabulis sine quibuscumque aliis, filios
filiasue suos omnes concedi uolo' quae situm est, an his, quos uiuus manumississet, de-
beantur filii. respondit his quoque, quos quasue ante testamentum factum manumississet,
filios filiasue ex causa fideicommissi praestari oportere.

38 IDEM libro nono decimo digestorum. Pater filium heredem praedia alienare [B. 44, 3, 37
seu pignori ponere prohibuerat, sed conseruari liberis ex iustis nuptiis et ceteris cognatis
fideicommisserat: filius praedia, quae pater obligata reliquerat, dimisso hereditario creditore
nummis noui creditoris, a priore in sequentem creditorem pignoris hypothecaeue nomine
transtulit: quae situm est, an pignus recte contractum esset. respondit secundum ea quae
proponerentur recte contractum. idem quae sit, cum filius praedia hereditaria, ut dimitteret
hereditarios creditores, distraxisset, an emptores, qui fideicommissum² ignorauerunt, bene
emerint. respondi secundum ea quae proponerentur recte contractum, si non erat aliud in
1 hereditate, unde debitum exsoluisset. Duobus libertis Sticho et Erote heredibus institutis
ita cauit: 'fundum Cornelianum de nomine meorum exire ueto': unus ex heredibus Stichus 25
ancillam Arescuam testamento liberam esse iussit eique partem suam fundi legauit: quaero,
an Eros et ceteri conliberti Stichi ex causa fideicommissi eius fundi partem ab herede Stichi
2 petere possint. respondit non contineri³. Filiam suam heredem scripserat et ita cauerat:
'ueto autem aedificium de nomine meo exire, sed ad uernas meos, quos || hoc testamento f. 25
nominaui, 'pertinere uolo': quae situm est, defuncta herede et legatariis uernis⁴ an ad unum 30
libertum qui remansit totum fideicommissum pertineret. respondit ad eum, qui ex uernis
3 superasset, secundum ea quae proponerentur uirilem partem pertinere. Fundum a filio,
quoad uixerit, uetus uenundari donari pignerari et haec uerba adiecit: 'quod si aduersus
uoluntatem meam facere uoluerit, fundum Titianum ad fiscum pertinere: ita enim fiet, ut
fundus Titianus de nomine uestro numquam exeat'. quae situm est, cum uiuus filius eum 35
fundum secundum uoluntatem patris retinuerit, an defuncto eo non ad heredes scriptos
a filio, sed ad eos, qui de familia sunt, pertineat. respondit hoc ex uoluntate defuncti col-
ligi posse filium quoad uieret alienare uel pignerare non posse, testamenti autem factio-
4 nem et in eo fundo in extraneos etiam heredes habiturum. Iulius [Scaeu. D. h. t. l. 93.pr.
Agrippa primipilaris testamento suo cauit, ne ullo modo reliquias eius et praedium subur- 40
F(WDEQICK)

¹ in ins. (W) ² non ins. (Cuiacius) ³ contineri] prohiberi (CONTINERI = PHIBERI)? ⁴ post
te uel similia ins. ⁵ reliquis ins.

2 ΠΕΝΤΑΚΙΣΧΙΛΙΑ F² 4 ωμοσαΐ F² 5 suffi-
cias m'nt F² 6 qu'a'e F² 8 testamento
p'facto F² 10 exigi possit respondit non
idcirco quod scriptum est 'et exigi possit
respondi non idcirco quod scriptum est' F²
12 manumisi manumiseroue] sic secundum B
(Tip): τοις ἐλεγθερωθεῖς καὶ μέλλογιν ἐλεγ-
θερούσθαι, manumisi manumiseram FEK, ma-
numissi D, manumiserit I, manumiserat W,
manumiseram QE²K, manumiserant C 13 ma-
numississe⁶ F² 14 manumis'sisset F 16 he-

redem] FECK, heredem instituerat et WDI
18 fideicomiserat F 19 hypoth'ecaue F²
22 ignorauerant F² 24 ero et F²,
27 eros] FEK, heros I, heres WDC | heredi F²
28 suam sua heredem F² 30 legatarius F²
32 qu'a'e F² 33 pignerari F² | et bis F²
uerua F 35 n'o umquam F² 37 filio's sed I
38 quoad quod ad F², quod ai F² | uiuere
iberet F², iueret F² | posse testamenti auto-
factionem et in eo fundo in extraneos
39 ab iulius l. inc. F 40 reliqui'sas F²

banum aut domum maiorem heres eius pigneraret aut ullo modo alienaret: filia eius heres scripta heredem reliquit filiam suam neptem primipilaris, quae easdem res diu possedit et decedens extraneos instituit heredes. quae situm est, an ea praedia extraneus heres haberet an uero ad Iuliam Domnam, quae habuit patrum maiorem Iulium Agrippam, pertinerent. respondi, cum hoc nudum praeceptum est, nihil proponi contra uoluntatem defuncti factum, 5

5 quo minus ad heredes pertinerent. Quindecim libertis, quos nominauerat, prae- [Scaeu.] diolum cum taberna legauerat et adiecerat haec uerba: 'sibique eos habere possidere uolo ea lege et condicione, ne quis eorum partem suam uendere donareue aliud quid facere alii uellet: quod si aduersus ea quid factum erit, tunc eas portiones praedium cum taberna ad rem publicam Tusculanorum pertinere uolo'. quidam ex his libertis uendiderunt 10 partes suas duobus conlibertis suis ex eodem corpore, emptores autem defuncti Gaium Seium extraneum heredem reliquerunt: quae situm est, partes quae uenierunt utrum ad Gaium Seium an ad superstites collibertos suos, qui partes suas non uendiderunt, pertinenter. respondit secundum ea quae proponerentur ad Gaium Seium pertinere. idem quae situm, an partes uenditae ad rem publicam Tusculanorum pertinenter. respondi non pertinere. 15 CLAUDIO: quia non possidentis persona, qui nunc extraneus est, respicienda est, sed emptorum, qui secundum uoluntatem defunctae ex illis fuerunt, quibus permiserat testatrix

6 uenundari, nec condicio exstitit dati fideicommissi Tusculanis. Fidei commisit eius, cui duo milia legavit, in haec uerba: 'a te, Petroni, peto, uti ea duo milia solidorum reddas collegio cuiusdam templi'. quae situm est, cum id collegium postea dissolutum sit, utrum 20 legatum ad Petronium pertineat an uero apud heredem remanere debeat. respondit Petronium iure petere, utique si per eum non stetit parere defuncti uoluntati. Mater filios heredes scripsit et adiecit: 'praedia, quae ad eos ex bonis meis peruentura sunt, nulla ex causa abalienent, sed conseruent successioni suaee deque ea re inuicem sibi cauerent': ex his uerbis quae situm est, an praedia per fideicommissum relicta uideantur. respondit nihil 25

7 de fideicommisso proponi. Ex parte dimidia heredi instituto per prae- [Scaeu. 1. 98 § 5 h.t.] ceptionem fundum legavit et ab eo ita petit: 'peto, uti uelis coheredem tibi recipere in fundo Iuliano meo, quem hoc amplius te praecepere iussi, Clodium Uerum nepotem meum, f. 35' cognatum tuum': quae situm est, an pars fundi ex causa fideicommissi nepoti debeat. respondit deberi.

8 IDEM libro uicesimo digestorum. 'Pamphilo liberto hoc amplius, quam codi- [B. 44, 8, 38] A cillis reliqui, dari uolo centum. scio omnia, quae tibi, Pamphile, relinquo, ad filios meos peruentura, cum affectionem tuam circa eos bene perspectam habeo'. quapropter, an uerbis supra scriptis Pamphili fidei commisit, ut post mortem filii defuncti centum restituant. respondit secundum ea quae proponerentur non uideri quidem, quantum ad uerba testatoris pertinet, fidei commissum Pamphili, ut centum restitueret: sed cum sententiam defuncti a liberto decipi satis inhumanum est, centum ei relictos filiis testatoris debere restituui, quia in simili specie et imperator noster diuus Marcus¹ hoc constituit. Propositum est non habentem liberos nec cognatos in discriminis uita constitutum per infirmitatem arcasitis amicis Gaio Seio contubernali dixisse, quod uellet ei relinquere praedia quae non minasset, eaque dicta in testationem Gaium Seium redigisse etiam ipso testatore interrogato, an ea dixisset, et responso eius tali manu inserto: quae situm est, an praedia, quae destinata² essent, ex causa fideicommissi ad Gaium Seium pertinenter. respondit super hoc nec dubitandum esse, quin fideicommissum ualeat. Duas filias aequis ex par-

F(WDEQICK)

¹ diuus Marcus glossema est ² designata?

1 filio a F² 2 quae ... 3 heredes om. F²
4 iuliam agrippam F² | pertinerent] K, pertinet FDEQC, pertinent W, pertinent I 6 he-
redes F² | nominaberat F² 7 siuique F²
8 siuinde F² 11 corpora F² 13 colli-
nertos F² 14 quae] que F 15 respondit F²

18 uenundari F² 19 milia del. F² | milio F²
24 siuui F² 32 tiui pamphilo F² 34 de-
functis' F² 35 uerua F² 36 restituere F² W
39 nec] haec F² | discriminis] F² "2, discri-
minae F² 40 dixisse] dixisset F² | relin-
quae F², relinquere (sic) F² 41 redigesse F²

tibus heredes fecerat: alteri fundum praelegauerat et ab ea petierat, ut sorori suae uiginti daret: ab eadem filia petit, ut partem dimidiam fundi eidem sorori restitueret: quae situm est, an uiginti praestari non deberent. respondi non esse praestanda.

- 40 IDEM libro uicesimo primo digestorum. Post emancipationem patris suscepta a patruo ^A ut legitimo herede petierat, ut partem hereditatis auunculo suo daret et agros duos: ad s utrumque autem ut proximum cognatum successio eius pertinuit per bonorum possessionem. quae situm est, cum in parte hereditatis fideicommissum non constiterit, quam suo iure per bonorum possessionem auunculus habiturus est, an nihil minus in partem agrorum consistat, ut Titius partes agrorum duas, id est unam, quam¹ suo iure per bonorum possessionem habeat, alteram uero partem ex causa fideicommissi petere debeat. respondit posse petere. idem quae sit, si ab eodem patruo fideicommissum aliis quoque dederit, utrum in solidum, an uero pro parte ab eo praestanda sint. respondit in solidum praestari.
- ¹ Seiam ex dodrante, Maeuium ex quadrante instituit heredes, fidei Seiae com- [B. 44, 3. 39] misit in haec uerba: 'a te peto tnaeque fidei committo, quidquid ex hereditate mea ad te 'peruenerit, restituas filio tuo retentis tibi hortis meis'. quae situm est, cum generali capite fideicommississet 'quisquis heres esset' de omnibus, ut praestarent quod cuique legasset praestari fieriue iussisset, an, cum dodrante hereditatis restituerit, hortos in assem uindicare Seia debet. respondit etiam coheredis fidei commissum uideri, ut quadrantem, quem in his hortis haberet, Seiae redderet.
- 41 IDEM libro uicesimo secundo digestorum. Uxorem et filium communem he- [B. 44, 3. 40] redes instituit et uxor fidei commisit in haec uerba: 'peto a te, domina uxor, ne ex 'fundo Titano partem tibi uindices, cum scias me uniuersam emptionem eius fundi fecisse, 'sed beneficio affectionis et pietatis, quam tibi debui, eandem emptionem, cum num[mis] f. 'meis comparasse, tecum communicasse': quae situm est, an eum fundum in solidum filii esse uoluerit. respondit eum, de quo quaereretur, perinde rationem in fundo haberi uoluisse ac si uniuersua hereditaria esset, ut pro dimidia parte et uxor et filius agrum ut hereditarium habeant. In testamento its scriptum fuit: 'domum meam cum horto ap[pli]cito libertis meis concedi uolo' et alio capite: 'Fortunio liberto meo ex domu mea, 'quam libertis dedi, diaetam, in qua habitabam, item cellarium iunctum eidem diaetae ab herede meo concedi uolo'. quae situm est, an heres testatoris oneratus uideatur in praestando legato Fortunio, quamuis domus uniuersa libertis sit praelegata. respondit non esse oneratum. Codicillis confirmatis ita cauit: 'omnibus autem libertis meis et quos uiuus et quos his codicillis manumissi uel postea manumiserem, contubernales suas, item filios filias lego, nisi si quos quasue ad uxorem meam testamento pertinere uolui uel ei nominati legavi legauero'. idem postea petiti ab heredibus suis, ut regionem Umbriae Tusciae Piceno coheredes² uoxi suae restituerent cum omnibus, quae ibi erunt, et mancipiis rusticis uel urbanis et actoribus exceptis manumissem. quae situm est, cum Eros et Stichus serui in diem uitiae testatoris in Umbria in Piceno actum administraverint, sint autem Damae, quem testator uiuus manumiserat, filii naturales, utrum eidem Damae ex uerbis codicilli ab heredibus praestandi sint, an uero ad Seiam uxorem ex uerbis epistulae pertineant. respondit ex codicillis ad patrem eos naturalem pietatis intuitu pertinere. Felicissimo et Felicissimae, quibus libertatem dederat, fundum Gargilianum legauit cum casa, et alio capite Tatio filio, quem ex parte quarta heredem scripserat, praelegauerat in haec uerba: 'Titi fili, hoc amplius de medio sumito legata mea, quae mihi tam pater tuus F(WDEQICK)

¹ quam del. ² coheredi?

2 ab eadem filia petit] ὑστερον δέ ἡπίως
άγτην B (Tip.) 5 abunculo F² 8 abunculus F | nihilho F 13 here's des F² 14 uerua F² 15 'hortis F² 16 fideicommiss'isset F² 17 dodrante F | orthos F² 19 'hortis F² | seiae] DE'ICK cum B: τι δοκώ καταλιπεῖν coi (= Seiae) παρὰ Πέτρου (= a Maeui): τὸ τέ-

ταρτόν φησι τῶν κύπων, sei F², sei Q 21 uxores F² 24 communicasse] E², communicassem FWDI-CK | filii's F² 26 'dimidia F² 30 concidi F² 33 manumis'si F² 35 hered'eibus F | 'nis F² 36 suae] sui F² 37 manumisit F² 42 felicissimae F² 44 legato F² | mea e' F²

Praesens quam Coelius Iustus frater patris reliquerunt'. quae situm est, cum fundus Gargilianus testatrici a marito eius, id est a patre Titii filii legatus sit, cui fundus ex causa fideicommissi debeatur, utrum Titio filio tantum an Felicissimo et Felicissimae an tribus. respondit non esse uerisimile eam, quae nihil aliud Felicissimo et Felicissimae nisi haec quae specialiter legauit, ad filium, cui et hereditatis suae partem reliquit, legatum generali 5 sermone transferre uoluisse. Testamento pueros ita legauerat: 'Publio [BS.15,1,6 sch.20] Maenio dominu[m] meo ab heredibus meis dari nolo pueros quinque ex meis dumtaxat intra 'annos septem': post annos complures, quam fecit testamentum, moritur. quae situm [BS] est, cuius aetatis Maenio mancipia debeantur, utrumque quae testamenti facti tempore intra septem annos fuerunt an quae mortis tempore intra eam aetatem inueniantur. respondit 10 6 eam uideri aetatem designatam, quae esset, cum a testatore relinquenter. Concubinae inter cetera his uerbis legauerat: 'fundum in Appia cum uilico suo et contubernali eius et 'filii dari nolo': quae situm est, an nepotes quoque uilici et contubernalis eius testator ad concubinam pertinere uoluit. respondit nihil proponi, cur non deberentur. Legauerat per fideicommissum Maeuii ita: 'et quidquid in patria Gadibus possideo': quae situm est, an, 15 si quam suburbanam adiacentem possessionem haberet, haec quoque ex causa fideicommissi Maeuii debeatur. respondit posse ad hanc quoque uerborum significationem extendi. item quae situm est, an, si calendarii, quod in patria sua uel intra fines eius defunctus exercuit, instrumenta [in domo, quam in patria sua habebat, reliquit, an id quoque f. 36' kalendarium propter uerba supra scripta Maeuii ex causa fideicommissi deberetur. respon- 20 dit non deberi. item quae situm est, an pecunia, quae in arca domi Gadibus inuenta esset, ut ex diuersis nominibus exacta et ibi deposita, ex fideicommisso debeatur. respondit 7 supra responsum. Testamento, quo filium et uxorem heredes instituerat, filiae per fideicommissum centum, cum in familia nuberet, legauit et adiecit ita: 'fidei tuae, filia, com-mitto, ut, cum in familia nubes et quotienscumque nubes, patiaris ex dote tua, quam 25 dabis, partem dimidiam stipulari fratrem tuum et Seiam matrem tuam pro partibus dimidiis dari sibi, si in matrimonio eius cui nubes sine diuortio facto, priusquam dos tua reddatur eone nomine satisfactum erit, morieris nullo filio filiae ex eo relicto'. pater uirginem filiam nuptum collocauit eiusque nomine dotem dedit et post diuortium eandem recepit et alii in matrimonium cum dote dedit et stipulatus est eam dotem sibi aut filiae 30 sue reddi: manente filia in matrimonio secundo mortuus est eodem testamento relicto eique heredes exstiterunt filius et uxor: postea marito defuncto puella dote recepta nupsit alii praesentibus et consentientibus fratre et matre, quae etiam dotem eius auxit, et neuter eorum stipulati sunt dotem: mox matri filius et filia heredes exstiterunt: deinde in matrimonio filia decessit marito herede relicto. quae situm est, cum puella non ex causa legati 35 pecuniam in dotem ab heredibus patris acceperat, sed mortuo secundo marito mater familiis facta dotem reciperauerat, an heres eius ex causa fideicommissi fratri defunctae teneatur in eam pecuniam, quam percipere posset, si dotem stipulatus esset. respondit secundum ea quae proponerentur non teneri. Eius¹ heres uel legatarius rogatus est, ut quandam adoptet, his uerbis adiectis: 'si alias fecerit, exheres esto' uel 'perdat legatum'. quae situm 40 est, si non adoptauerit, an ei qui adoptatus non est actio quaedam ex fideicommisso com-petit respondit fideicommissum, quo quis rogatur ut adoptet, ratum non esse. 'Agri pl-a-gam, quae est in regione illa, Maeuii Publio et Gaio transcribi uolo, pretio facto uiri boni arbitratu et hereditati illato, duplue euictione expromissa² reliquis heredibus, ita ut P(WDEQICK)

¹ Sensus (Hoffmann)? ² expromissa] promissa a?

² legatus] DICK, legatum FE 3 debeatur ur-
F¹ | et felicissimae an F¹ 4 et felicissimo F¹
6 puerat[os F¹ 9 quae] que F¹ 10 temporat[ur] F¹
12 cetera e' F¹ 14 boluit F¹ | legaberat F¹
16 haec om. F¹ 17 respondit[ur] F¹ 18 e'st F¹ |
an si] F¹DQEIK, si C, om. F¹ 21 e'sset F¹
22 fideicommissa o F¹ 27 si om. F¹ 31 ma-

trimonia F¹W 36 secund'a'o F¹ 37 fact'a'
F¹ | reciperauerat F¹ | fideicommissa i F
39 eius heres] F, heres eius CK, heres (om.
eius) WDEQI 43 transcriui F¹ 44 uoni F¹ |
hereditati F¹ | expromissa] FDEIK, et ex-
promissa C

- 'sub poena centum promittant eam agri plagam partemue eius ad Seium posterosue eius non peruenturam quaqua ratione'. quae situm est, an legatum ualeat, cum Publius emere uelit, Gaius nolit. respondit eum, qui fideicommissum praestari sibi uelit, posse partem dimidiam eius agri qui legatas est petere, quamvis alter persequi nolit. item quae situm est, cautio, quae interponi debeat secundum uoluntatem, pro quota parte cuique heredum 10 praestanda sit. respondit pro ea portione, quae ex fideicommisso praestatur. Sorori legant homines quos nominauit testamento eiusque fidei commisit, ut eadem mancipia filii suis cum obiret restitueret. quae situm est, adgnata ex his an defuncti filii¹ heredibus restituenda sint post mortem legatariae an remaneant apud heredes eius. respondit ea, quae 11 postea adgnata essent, uerbis fideicommissi non contineri. Pater naturalis filiae sue ex testamento mariti eius fideicommissi debitor, cum ea mulier alii nuberet, non mandatu mulieris dotem marito eius dedit et sibi reddi eam stipulatus est, si sine liberis filia moreretur: mulier filiam suscepit: quae situm est, an fideicommissum a patre exigere possit. ¶ respondit, si nec ratam habuisset dotem datam, superesse fideicommissi petitionem. idem quae sit, an, si pater accepto facere stipulationem uelit, mulieri persecutio fideicommissorum deneganda sit. respondit supra responsum, eumque patrem, de quo quaereretur, si 12 ita dedisset, ut mulier ratum haberet, posse condicere. Seium maritum scripsit heredem eique substituit Appiam alumnam fideique heredis commisit, ut post mortem suam hereditatem eidem alumnae restitueret aut, si quid ante contigisset alumnae, tunc Ualeriano fratri filio restitueret eandem hereditatem. quae situm est, si Seius uiuens, quidquid ad eum ex hereditate peruenisset, alumnae restituisset, an secundum uoluntatem defunctae id fecisse uideretur: praesertim cum haec idem substituta esset. respondit, si uiuo Seio Appia 13 dececessisset, non esse liberatum a fideicommisso Ualeriano relictio. Scaeuola respondit: cum heres scriptus rogatus esset, cum uoleat, alii restituere hereditatem, interim non est compellendus ad fideicommissum². CLAUDIOUS: post mortem enim utique creditur datum. 14 Herediti scripti fidei commisserat, ut Seiae uxori uniuersam restitueret hereditatem et uxoris fidei commisit in haec uerba: 'a te, Seia, peto, ut quidquid ad te ex hereditate mea peruenir, exceptis his, si qua tibi supra legauit, reliquum omne reddas restitutas Maeuias infanti dulcissimae. a qua Seia satis exigi ueto, cum sciama eam potius rem aucturam quam detimento futuram'. quae situm est, an statim Maeuia fideicommissum a Seia petere possit. respondit nihil proponi, cur non possit.
- 42 IDEM libro trigesimo tertio digestorum. Titius heredes instituit Seiam uxori ex parte duodecima, Maeuiam ex reliquis partibus et de monumento quod sibi extriu uolebat, ita canit: 'corpus meum uxori meae uolo tradi sepeliendum in fundo illo et monumentum exstrui usque ad quadringentos aureos'. quaero, cum in duodecima parte non amplius quam centum quinquaginta aurei ex bonis mariti ad uxorem perueniant, an hac scriptura ab ea sola monumentum sibi testator exstrui uoluerit. respondi ab utraque herede monumentum pro hereditariis portionibus instruendum³.
- 43 CELSUS libro quinto decimo digestorum. Si filiae pater dotem arbitratu torum dari iussisset, Tubero perinde hoc habendum ait ac si uiri boni arbitratu legatum sit. Labeo quaerit, quemadmodum appetit, quantam dotem cuiusque filiae boni uiri arbitratu constitui oportet⁴: ait id non esse difficile ex dignitate, ex facultatibus, ex numero liberorum testamentum facientis aestimare.
- 44 POMPONIUS libro secundo ad Sabinum. Si fundus legatus sit cum his quae (WDEQICK)

¹ filii (ortum ex gl. filiis) del. ² soluendum ins. ³ extruendum (edd)? ⁴ et ins. (u. i.)

1 sei'us'am F⁴, sei'am DEICK: eic Céion B (Tip.) 3 siui F² 8 filii heredibus] FDI, filiis heredibus Q, filii ab heredibus E, filiis ab her. C, ab her. K 9 siu't F² | a'pu'd F² | ea] F²EICK, om. F²WD 11 fideicommiss'o'i F² 14 ratam] retam F² 16 qu'a'eretur F² 22 haec idem] F, haec eidem DCK, eidem (om. haec) E, hec ei I 27 com'm'isit F² | m'e'a F² 34 uoleuat F² | cabit F² 35 quadrigentos F 37 monument'o'um F 40 habendum F² 41 cuiusqua F² | uiri boni F² 42 arbitratu'r F² | oportet] FE, oportet et WDEQICK

ibi erunt, quae ad tempus ibi sunt non uidentur legata: et ideo pecuniae, quae faenerandi causa ibi fuerunt, non sunt legatae.

45 ULPIANUS libro uicesimo secundo ad Sabinum. Hoc legatum 'uxoris causa [B. 44, 3, 44] S parata' generale est et continet tam uestem quam argentum aurum ornamenta ceteraque, quae uxoris gratia parantur. sed quae uideantur uxoris causa parari? Sabinus libris ad 5 Utilem ita scripsit: quod in usu frequentissime uersatur, ut in legatis uxoris adiciatur 'quod eius causa parata sint'¹, hanc interpretationem optimuit, quod magis uxoris causa quam communis promiscuique usus causa paratum foret. neque interesse uisum est, ante ductam uxorem id pater familias parauisset an postea an etiam ex his rebus quibus ipse 9 uti soleret uixori aliquid adsignauisset, dum id mulieris uisibus proprie adtributum esset. f. 37'

46 PAULUS libro secundo ad Utilem. Ea tamen adiectio legatum alias exi- [B. 44, 3, 45] E guis, alias plenius efficit. augetur, cum sic scriptum est: 'quaeque eius causa parata sunt': id enim significat et si quid praeter ea quae dicta sunt eius causa paratum est: minuitur detrac*ta* coniunctione, quia ex omnibus supra comprehensis ea sola definiuntur, quae eius causa parata sunt.

47 ULPIANUS libro uicesimo secundo ad Sabinum. Si quid earum rerum ante [B. 44, 3, 46] S comparauit quam uxorem duxit, si id ei ut uteretur tradidit, perinde est, quasi postea parauisset. ex eo autem legato ea pertinent ad uxorem, quae eius causa empta comparata quaeque retenta sunt: in quibus etiam quae prioris uxoris quaeque filiae neptis² uel nurus 1 fuerunt continentur. Inter emptum et paratum quid interest, quaeritur: et responsum est 20 in empto paratum inesse, in parato non continuo emptum contineri³: ueluti si quis quae prioris uxoris causa emisset, posteriori uixori tradidisset, eas res eum posterioris uxoris causa parauisse, non emisse constat ideoque quamuis maritus posterioris uxoris causa nihil emerit, tamen tradendo quae prior habuerit, eius causa parata sunt⁴. etsi ei adsignata non sunt, legato cedunt: at quae prioris uxoris causa parata sunt, ita posteriori debentur, 25 si ei adsignata sint, quia non est ita⁵ de posteriore uxore cogitatum, cum compararentur.

48 PAULUS libro quarto ad Sabinum. Nam ne id quidem quod traditum est, si postea S ademptum sit, legato cedet.

49 ULPIANUS libro uicesimo secundo ad Sabinum. Item legato continentur man- [B. 44, 3, 47] S cipa, puta lecticarii, qui solam matrem familias portabant. item iumenta uel lectica uel 20 sella uel burdones⁶. item mancipia alia, puellae fortassis, quas sibi comatas⁷ mulieres 1 exornant⁸. Sed et si forte uirilia ei quaedam donauerit, quodammodo eius causa parata 2 videbuntur. Proinde et si quaedam promiscui usus sint, solitus tamen fuerit ab ea quasi 3 usum mutuari, dicendum erit ipsius causa uideri parata. Item interest, ipsius causa pa- 25 rata sint ei legata an ipsius causa empta: paratis enim omnia continentur, quae ipsius usus fuerunt destinata, empta⁹ uero ea sola, quae propter eam empta fecit maritus. unde non continebuntur emptis solis legatis, quae alia ratione pater familias adquisita ei destinauit: utroque autem legato continebuntur et quae maritus emi mandauerat uel quae 40 emerat, necdum autem ei adsignauerat, adsignaturus si uirisset. Parui autem [Ep. 28, 31 sch.] refert, uixori an concubinae quis leget, quae eius causa empta parata sunt: sane enim nisi 45 dignitate nihil interest. Si uixori aurum, quod eius causa paratum est, legatum sit [Ep.]

F(WDEQICK)

¹ paratum sit? ² neptisue? ³ in empto non continuo paratum inesse, in parato emptum contineri (Krueger)? ⁴ supple sic: eius causa [parauisse uidetur: quaeque eius causa] parata sunt ⁵ item? ⁶ requiritur: item iumenta uel burdones: item lectica uel sella ⁷ comites (Bynkershoek)? ⁸ excidit caput de uestimentis muliebribus ⁹ emptis (Hal.)?

11 exiguum] F, exiguum WDEQICK 12 effi-
ciat F¹ 14 detractat F¹ 17 comparabit F¹
20 inter] intem F¹ 21 in'esse F¹ 24 qu'a'e
prior F¹ | causa] FD, causa parauisse uide-
tur (uidetur E) quae prioris (prioris om. W)
uxoris causa (causa om. I, uxoris causa una
cum seq. parata sunt ... 25 at quae om. EK)
WEICK | ad'signata F¹ 30 partabant F¹

31 quas sibi comatas mulieris exornant] caue
ab emendatione Cuiacti quibus sibi comas mu-
lieres exornant: nam capilli ornantur floribus,
non ornabricibus: item ornantur comeae, exornan-
tur mulieres 33 fuerint F¹ WE 34 causa
parata] causa parati F¹ 39 adsignaberat F¹ |
uiuisset F¹ 41 est bis F¹

6 et postea sit confiatum, materia tamen maneat, ea ei debetur. Sed ut legatum valeat, mortis tempore uxorem esse debere Proculus scribit et uerum est: separatio enim dis-
7 soluit legatum. Hoc legatum et filio et filiae relinqui potest: 'quae eius gratia parata sunt', et seruo seruaeque: et continebuntur quae ipsi sunt adtributa uel destinata.

50 IDEM libro uicesimo tertio ad Sabinum. Cum filio familias ita legatur: 'cum [B. 44, 8, 48] is in tutelam suam peruererit', pubertatis tempus significatur. et sane si impuberi filio familias legatum sit, plerumque sentiendum est, quod Sabinus ait, ut non et pater familias fiat, sed ut pubes. ceterum si mater, quae suspectam habuit mariti a quo diuorterat uitam, filio suo quamuis impuberi leget, non uidetur sensisse de eo tempore, quo pubes est, sed¹ eo, quo et pubes et pater familias est (nam et² si pubes fuit, multo magis di-
10 cemus de patre familias eam sensisse), ac si dixisset 'in suam tutelam et in suam po-
1 testatem'. Quod si quis patri familias impuberi leget, cum || sua tutelae sit, de puber- f. 1
tate sensit, interdum et de uiginti quinque annis, si mens testantis appareat. nam si iam
puberi, minori tamen uiginti quinque annis legauit, procul dubio anni uiginti quinque erunt
2 praestituti. Item si furioso uel prodigo uel ei, cui praetor ex causa curatorem dedit, ita 15
3 sit legatum, puto et de eo sensum casu, quo curae et tutelae³ liberetur. Ex his et huius-
modi appetit uoluntatis quaestionem Sabinum interpretatum: et utique non dubitaret, si
puberi et multo magis maiori uiginti quinque annis ita sit legatum, de sua potestate testa-
4 torem sensisse. Sic autem haec scriptura uaria est et uoluntatis habet quaestionem, ut
illa quoque, si quis ita scripsicerit 'cum sui iuris fuerit factus' nam⁴ aliter alias accipiatur:
et plerumque potestatis liberationem continet, plerumque pubertatem uel uicesimum quin-
5 tum annum. Ego quidem et si quis iam puberi, minori tamen uiginti quinque annis sic
legauerit 'cum ad pubertatem pernenerit', puto de⁵ aetate eum sensisse, quae caret in in-
6 tegrum restitutione. Idem et si quis 'cum sua aetatis fuerit factus', utrum de pubertate
an de uiginti quinque annis sensum sit, disputari de uoluntate potest, non minus quam²⁵
si ita adscriperit 'cum iustae aetatis sit factus' uel 'cum maturae aetatis' uel 'cum ado-
leuerit'.

51 PAULUS libro quarto ad Sabinum. Si filiae familias ita legatum ait 'cum in [B. 44, 8, 49] S
'tutelam suam peruererit', tunc debebitur, cum uirpotens facta fuerit.

52 ULPIANUS libro uicesimo quarto ad Sabinum. Librorum appellatione conti- [B. 44, 8, 50] S
nentur omnia uolumina, siue in charta siue in membrana sint siue in quavis alia materia:
sed et si in phlyra aut in tilia (ut nonnulli conficiunt) aut in quo alio corio, idem erit
dicendum. quod si in codicibus sint membraneis uel chartaceis uel etiam eboreis uel alte-
rius materiae uel in ceratis codicillis, an debeantur, uideamus. et Gaius Cassius scribit
deberi et membranas libris legatis: consequenter igitur cetera quoque debebuntur, si non³⁵
1 aduersetur uoluntas testatoris. Si cui centum libri sint legati, centum uolumina ei dabi-
mus, non centum, quae quis ingenio suo metitus est, qui⁶ ad libri scripturam sufficient: ut puta cum haberet Homerum totum in uno uolumine, non quadraginta octo libros com-
2 putamus, sed unum Homeri uolumen pro libro accipiendum est. Si Homeri corpus sit le-
3 gatum et non sit plenum, quantaecumque rhapsodiae innuantur, debentur. Libris autem⁴⁰
legatis bibliothecas non contineri Sabinus scribit: idem et Caesius: ait enim membranas

F(WDEICK)

¹ de ins. (edd.) ² et del. ³ et tutelae del. (Krueger) ⁴ nam del. ⁵ ea ins. (Hal.)
• qui] quasi?

7 pater familias 'et' fiat F⁸ 9 quo pubes]
F⁸E⁸K, quo impubes WDI, def. C 10 fuit F⁸
11 si om. F⁸ 13 iam impuberi WC 14 du-
nio F⁸ 15 prodico F⁸ 16 c'a'urae F⁸
22 minorem F⁸ 23 perbenerit F⁸ 24 factus]
uel legitimae aetatis add. F⁸EICK contra B
25 'de' uoluntate F⁸ 32 phlyra F⁸, phlyra F⁸]
conficiant F⁸ 33 uel etiam eboreis (eboreis F⁸)]
FDC, uel in eboreis (arboreis K⁸) K, uel etiam

membreis WQ, uel etiam eboreis membris E⁸,
om. I, def. E⁸ 36 aduersatur F⁸ 37 qui adj
FDICK, quia W, quia ad E, om. Q 40 rhapsodi-
ae] WQ⁸ (m. rec.) et Ant. Augustinus, pars
hodie F⁸, rarshodiae F⁸, artes hodie (hodie
om. E) D⁸QECK, partes hodie D⁸K⁸ et Lipe. 874
(marg.: Py[llius] quantecunque in ipso partes.
H[uogolinus]), carte hodie I, quarte hodie C |
debe're ntur F⁸

quae scriptae sint contineri, ¹ deinde adiecit neque armaria neque scrinia neque cetera,
 4 in quibus libri conduntur, deberi. Quod tamen Cassius de membranis puris scripsit, uerum est: nam nec chartae purae debentur libris legatis nec chartis legatis libri debebuntur, nisi forte et hic nos userit uoluntas: ut puta si quis forte chartas sic reliquerit 'chartas meas uniuersas', qui nihil aliud quam libros habebat, studiosus studioso: nemo enim dubitat libros deberi: nam et in usu plerique libros chartas appellant. quid ergo, si quis chartas leganterit puras? membranae non continebuntur neque ceterae ad scribendum materiae, sed nec coepit scribi libri. Unde non male quaeritur, si libri legati sint, an contineantur nondum perscripti. et non puto contineri, non magis quam nestis appellatione nondum detexta continetur. sed perscripti libri nondum malleati uel ornati continebuntur: ¹⁰ proinde et nondum conglutinati uel emendati continebuntur: sed et membranae nondum consutae continebuntur. Chartis legatis neque || papyrus ad chartas paratum neque chartae f. 38'
 7 nondum perfectae continebuntur. Sed si bibliothecam legauerit, utrum armarium solum uel armaria continebuntur an uero libri quoque contineantur, quaeritur. et eleganter Nerua ait interesse id, quod testator senserit: nam et locum significari bibliothecam eo²: alias ¹⁵ armarium, sicuti dicimus 'eboream bibliothecam emit': alias libros, sicuti dicimus 'bibliotheacam' emissae'. Quod igitur⁴ scribit Sabinus libros bibliothecam non sequi, non per omnia uerum est: nam interdum armaria quoque debentur, quae plerique bibliothecas appellant⁴. plane si mihi proponas adhaerentia esse membro armaria uel adfixa, sine dubio non debentur, cum aedificii portio sint. Quod in bibliotheca tractauimus, idem Pomponius ²⁰ libro sexto ex Sabino in dactyliotheca legata tractat: et ait anulos quoque contineri, non solum thecam, quae anulorum causa parata sit: hoc autem ex eo coniectat, quod ita prouonitur quis legasse: 'dactyliothecam meam et si quos praeterea anulos habeo' et ita La-beonem quoque existimasse ait. Sunt tamen quaedam, quae omnimodo legatum sequuntur: ut lectum legatum contineat et fulcra et armariis et loculis claustra et claves cedunt. ²⁵
 3 PAULUS libro quarto ad Sabinum. Argento legato constat arculas ad lega- [B. 44, 8, 51] S
 1 tarium non pertinere. Item anulis legatis dactyliothecae non cedunt.
 4 POMPONIUS libro septimo ad Sabinum. Si pure tibi legauero, deinde postea [B. 44, 8, 52] S
 scripsero ita: hoc amplius si nauis ex Asia uenerit, heres meus ei fundum dato', uerius est eo uerbo 'amplius' superiora repeti, sicuti⁶ dicimus 'Lucius Titius plebi quina milia ³⁰ dedit, hoc amplius Seius uiscerationem', quina quoque milia Seium dedisse intellegimus et 'Titius accepit quinque, Seius hoc amplius fundum', Seium quinque quoque accepisse intellegimus.
 5 UPLIANUS libro uicesimo quinto ad Sabinum. Ligni appellatio⁷ nomen ge- [B. 44, 8, 54] S
 nerale est, sed sic separatur, ut sit aliquid⁸ materia, aliquid⁸ lignum. materia est, quae ³⁵ ad aedificandum fulciendum necessaria est, lignum, quidquid conburendi causa paratum est. sed utrum ita demum, si concisum sit an et si non sit? et Quintus Mucius libro se-
 F(WDEQICK)

¹ excidit fortasse non scriptas non contineri (cf. u. 2) ² supple sic fere: nam et locum significari [bibliothecae appellatione, sicuti dicimus 'in] bibliothecam eo' ³ Graecam ins.
⁴ igitur et quae plerique bibliothecas appellant insiticia sunt (nam u. 17 bibliotheca ea ipsa significazione usurpat: cf. item § 3.7.8 et l. 53 § 1 h. t.) ⁵ contineat et] continet? ⁶ ubi ins.
⁷ appellatio del. ⁸ aliud (Hal.)?

1 scriptae bis F¹ | sint] sunt F² | neque scri-
 'nia ... 2 conduntur de'beri F² 3 est bis F¹ |
 n'e'am F² 4 chartam F² 8 cepti scribi libri K,
 coepitis scribi libri F, ceptis libris scribi D²,
 cepti libri scribi D²IC 15 significari bibliothecam eo] FK, significari bibliothecam et D²,
 significari (per ins. D²) bibliothecam (bibl.
 sign. C) sicuti dicimus in bibliotheca(-cam WE)
 est et (etiam C) WD²EIC 19 adh'a'erentia
 F² | esse nt' F² | membro] FK, membronarum E,
 membrorum Q, membranarum WDIC | ad-

uixa F² 20 bibliotheca the' tract. F² 21 dal-
 tylioth'a'eca F² 22 thaecam F² 23 dactyli-
 liothecameam F², dactyliothecameam F² |
 a'nullos F² 25 et luculis FQCK, et uinculis
 W, et incolis D², et uinculis a. uinculis D²E,
 om. I 27 pertinere] partere F² | dactyli-
 th'a'ecae F² 29 uener'al'it F² | meis F²
 30 plebi] leui F² | milia] FIC, om. F² WDEQIK
 31 milia om. F² WDEICK 32 accepisse]
 F² WDEICK, cepisse F² 33 materio aliq. F²
 36 'a'edificandum F² 37 quin'q'tus F²

- cundo refert, si cui ligna legata essent, quae in fundo erant, arbores quidem materiae causa succisas non deberi: nec adiecit, si non¹ comburendi gratia succisae sunt, ad eum pertinere, sed sic intellegi consequens est. Ofilius quoque libro quinto iuris partiti ita scripsit, cui ligna legata sunt, ad eum omnia ligna pertinere, quae alio nomine non appellantur², ueluti uirgae carbones nuclei oliuarum, quibus ad nullam aliam rem nisi ad [D. 50, 16, 167] 5
 2 comburendum possit uti: sed et balani uel si qui alii nuclei. Idem libro secundo [D] negat arbores nondum concisas, nisi quae minutatim conciduntur³, uideri ei legatas, cui ligna legata sunt. ego autem arbitror hoc quoque ligni appellatione contineri, quod nondum minutatim fuit concisum, si iam concidendo fuit destinatum. proinde si siluam huic rei habebat destinatam, silua quidem non cedet, deiectae autem arbores lignorum appella- 10
 3 tione continebuntur, nisi aliud testator sensit. Lignis autem legatis quod comburendi causa paratum est continetur, siue ad balnei calefactionem siue diaetarum hypocostistarum siue 4 ad calcem uel ad aliam rem coquendam solebat uti. Ofilius || libro quinto iuris partiti f- scripsit nec sarmenta ligni appellatione contineri: sed si uoluntas non refragatur, et uir- gulae et gremia⁴ et sarmenta et superamenta materiarum et uitium stirpes atque radices 5
 5 continebuntur. Lignorum appellatione in quibusdam regionibus, ut in Aegypto, ubi harun- dine pro ligno utuntur, et harundines et papyrum comburitur⁵ et herbulae quaedam uel spinae uel nepres continebuntur. quid mirum? cum ξύλον hoc et naues ξύληγας appellant, 6
 6 quae haec ἀπὸ τῶν ἐλῶν deducunt. In quibusdam prouinciis et editu bubum ad hanc rem 7 utuntur. Si lignum sit paratum ad carbones coquendas atque conficiendas, ait Ofilius libro quinto iuris partiti carbonum appellatione huiusmodi materiam non contineri: [D. 50, 16, 167] 7
 sed an lignorum? et fortassis quis dicet nec lignorum: non enim lignorum gratia haec testator habuit. sed et titiones et alia ligna cocta ne fumum faciant utrum ligno an car- 8 boni an suo generi adnumerabimus? et magis est, ut proprium genus habeatur. Sulpurata 9 quoque de ligno aequae eandem habebunt definitionem. Ad faces quoque parata non erunt 10 lignorum appellatione comprehensa, nisi haec fuit uoluntas. De pinu autem integri strobili ligni appellatione continebuntur.
- 56 PAULUS libro quarto ad Sabinum. Pali et perticae in numero⁶ [D. 50, 16, 168. B. 44, 3, 54] 6
 materiae redigendi sunt, et ideo lignorum appellatione non continentur.
- 57 POMPONIUS libro trigesimo ad Sabinum. Seruius respondit, cui omnis materia [B. 44, 3, 55] 6
 legata sit, ei nec arcum nec armarium legatum esse.
- 58 UPLIANUS libro quarto disputationum. Cum uxori suae quis ea, quae eius [B. 44, 3, 56] 6
 causa parata sunt, legasset, dehinc uiuus purpuras comparasset in prouincia needum tamen aduexisset, rescriptum est ad mulierem purpuras pertinere.
- 59 IULIANUS libro trigesimo quarto digestorum. Qui chirographum legat, non [B. 44, 3, 57] 6
 tantum de tabulis cogitat, sed etiam de actionibus, quarum probatio tabulis continetur: appellatione enim chirographi uti nos pro ipsis actionibus palam est, cum uenit chiro- graphis intellegimus nomen uenisse. quin etiam si nomen quis legauerit, id quod in actionibus est legatum intellegitur.
- 60 ALFENUS libro secundo digestorum a PAULO epitomatorum. Cum quaere- [B. 44, 3, 58] 6
 retur, agni legati⁷ quatenus uiderentur, quidam aiebant agnum dumtaxat sex mensum F(WDEQICK)

¹ conficiendi, sed ins. ² quaeque appellantur ins. ³ nisi q. m. conciduntur del. ⁴ cremia (Hal.: cf. D. 24, 3, 7, 12)? ⁵ comburitur del. ⁶ numerum l. gem. ⁷ agnis legatis, agni?

3 partitiⁱ ita F² 4 omnia legna F² 5 oli- 3 partitiⁱ ita F² 4 omnia legna F² 5 oli- 3 partitiⁱ ita F² 4 omnia legna F² 5 oli-
 barum F (em. f) 6 ab idem l. inc. F 6 ab idem l. inc. F 6 ab idem l. inc. F
 7 negat] legat F² 8 lign'o'i appellatione F 7 negat] legat F² 8 lign'o'i appellatione F 7 negat] legat F² 8 lign'o'i appellatione F
 15 sarmenta ligni appellatione contineri sed 15 sarmenta ligni appellatione contineri sed 15 sarmenta ligni appellatione contineri sed
 si uoluntas non refragatur⁸ et F² | supera- 8 lign'o'i appellatione contineri sed 15 sarmenta ligni appellatione contineri sed
 menta] FECK, fragmenta W, fragmenta I, 8 lign'o'i appellatione contineri sed 15 sarmenta ligni appellatione contineri sed
 supprenata D | atque in quibus' radices F² 16 'h'arundine F 17 'h'arundines F | co'n'm- 16 'h'arundine F 17 'h'arundines F | co'n'm- 16 'h'arundine F 17 'h'arundines F | co'n'm-
 buritur F² 18 spinae F² | ξύληγας Taur. 18 spinae F² | ξύληγας Taur. 18 spinae F² | ξύληγας Taur.
 errore 19 bubum] F², bouum F² 20 quo- errore 19 bubum] F², bouum F² 20 quo- errore 19 bubum] F², bouum F² 20 quo-
 quendas F² 23 an caruoni F² 24 generiⁱ F² | 3 partitiⁱ ita F² 4 omnia legna F² 5 oli-
 adnumerauimus F² | sulpurata quoque de- 23 an caruoni F² 24 generiⁱ F² | adnumerauimus F² | sulpurata quoque de
 ligno] haec a Graecis reddi uerbis καὶ τὰ τε- 23 an caruoni F² 24 generiⁱ F² | adnumerauimus F² | sulpurata quoque de
 φύρα ξύλα (nam sic Tipuciti codex) monuit 23 an caruoni F² 24 generiⁱ F² | adnumerauimus F² | sulpurata quoque de
 Hauptius: τέφη επιμ et τέαφον a Byzantii 23 an caruoni F² 24 generiⁱ F² | adnumerauimus F² | sulpurata quoque de
 appellari quae Graecis dicuntur θειάφια 26 uol- 23 an caruoni F² 24 generiⁱ F² | adnumerauimus F² | sulpurata quoque de
 uoluntas] sequuntur in l. gem. quaedam huc trans- 26 uoluntas] sequuntur in l. gem. quaedam huc trans- 26 uoluntas] sequuntur in l. gem. quaedam huc trans-
 lata ex § 1 28 p'a'erticae F² 33 deince F | 26 uoluntas] sequuntur in l. gem. quaedam huc trans- 26 uoluntas] sequuntur in l. gem. quaedam huc trans-
 uiuos F² 40 quaererentur F 41 mensum 26 uoluntas] sequuntur in l. gem. quaedam huc trans- 26 uoluntas] sequuntur in l. gem. quaedam huc trans-
 'esse' F² 26 uoluntas] sequuntur in l. gem. quaedam huc trans- 26 uoluntas] sequuntur in l. gem. quaedam huc trans-

1 esse: sed uerius est eos legatos esse, qui minores anniculis essent. Seruis et ancillis ur-
banis legatis agasonem mulionem legato non contineri respondi: eos enim solos in eo
2 numero haberi, quos pater familias circum se ipse sui¹ cultus causa haberet. Lana lino
purpura uxori legatis, quae eius causa parata essent, cum multam lanam et omnis generis
reliquisset, quaerebatur, an omnis deberetur. respondit, si nihil ex ea destinasset ad usum 5
uxoris, sed omnis commixta esset, non dissimilem esse deliberationem, cum penus legata
esset et multas res quae penus essent reliquisset, ex quibus pater familias uendere solitus
esset. nam si uina diffudisset habiturus usioni ipse et heres eius, tamen omne in penu
existimari. sed cum probaretur eum qui testamentum fecisset partem penus uendere so-
litum esse, constitutum esse, ut ex eo, quod ad annum opus esset, heredes legatario darent. 10
sic mihi placet et in lana fieri, ut ex ea quod ad usum annum mulieri satis esset, ea
sumeret: non enim deducto eo, quod ad uiri usum opus esset, reliquum uxori legatum
3 esse, sed quod uxorica causa paratum esset. Praediis legatis et quae eorum praediorum f. 39'
colendorum causa empta parataque essent, neque topiarium neque saltuarium legatum ui-
deri ait: topiarium enim ornandi, saltuarium autem tuendi et custodiendi fundi magis quam 15
colendi paratum esse: asinum machinarium legatum uideri: item oves, quae stercorandi
fundi causa pararentur: item opilionem, si eius generis oves curaret.

61 IDEM libro octauo digestorum a PAULO epitomatorum. Textoribus omnibus, [B. 44, 3, 59] S
qui sui essent cum moreretur, legatis quaequitum est, an et is, quem postea ex his ostia-
rium fecisset, legato contineretur. respondit contineri: non enim ad aliud artificium, sed 20
ad alium usum transductum esse.

62 IULLIANUS libro singulari de ambiguitatibus. Qui duos mulos habebat ita le- [B. 44, 3, 60] S
gauit: 'mulos duos, qui mei erunt cum moriar, heres dato': idem nullos mulos, sed duas
mulas reliquerat. respondit Seruius deberi legatum, quia mulorum appellatione etiam mulae
continentur, quemadmodum appellatione seruorum etiam seruae plerunque continentur. id 25
autem eo ueniet, quod semper sexus masculinus etiam femininum sexum continent.

63 IDEM libro primo ad Urseum Ferocem. In repetendis legatis haec uerba [B. 44, 3, 61] S
quae adici solent 'item dare damnas esto' et ad condiciones et ad dies legatorum easdem
repetendas referri Sabinus respondit. 29

64 AFRICANUS libro sexto quaectionum. Qui filium et nepotem³ heredem insti- [B. 44, 3, 62] S
tuerat, certa praedia quaeque in his mortis tempore sua essent nepoti per fideicommissum
dederat excepto³ kalendario: mortis tempore in ea arca, in qua instrumenta et cautiones
debitorum erant, pecunia numerata inuenta est. plerisque uidebatur uix nerosimile esse,
ut testator de pecunia numerata sensisset. ego autem illud dignum animaduertione existi-
mabam, cum quis kalendarium prestatari aliqui uoluerit, utrumne nomina dumtaxat debi- 35
torum prestatari uoluisse intellegendum est an uero etiam pecuniam, si qua ab his exacta,
eidem tamen kalendario destinata fuerit. et magis puto, quemadmodum, si exactae pecu-
niae et rursus collocatae essent, permutatio nominum non peremeret uel minueret fidei-
commissum, ita ipsae quoque pecuniae, si adhuc kalendario, id est nominibus faciendis
destinatae essent, eidem fideicommisso cedere debeant. quin etiam illud quoque putem 40
defendi posse, ut non modo a debitoribus exactae pecuniae, sed quacumque de causa re-
actae, eidem tamen rationi fuerint⁴ destinatae fideicommisso cedant.

65 MARCIANUS libro septimo institutionum. Legatis seruis exceptis negotiato- [B. 44, 3, 63] S
ribus Labeo scripsit eos legato exceptos uideri, qui praepositi essent negotii exercendi
causa, ueluti qui ad emendum locandum conducendum praepositi essent: cubicularios autem 45
F(WDEQICK)

¹ ipsius sui? ² et nepotem del. ³ excepto] firmant Graeci (γύπεχρημένων τῶν δανείων
Tip.): cum certo (= c' certo)? ⁴ fuerint del.

1 anniculis] WEIK cum B: οἱ μάνω τὸν ἐνιαγ-
τὸν πληρώσαντες, anniculi F, agriculti DC
10 here's des F² 13 esse] C, esset FDEIK |
quae] que F 14 uiderint ait F² 15 sal-
tuari' um F² 17 upilionem F² 19 is] his F

20 aliud] alium F 22 quiⁱ F² 23 heres]
seio heres F² | duos F² 25 seruorum] ser-
uarium F² 27 repetundis F² 44 scrip-
tis F² | eos legato 'eos' exceptos F²

uel obsonatores uel eos, qui piscatoribus praepositi sunt, non uideri negotiationis appellatione contineri: et puto neram esse Labeonis sententiam. Si ex officio quis ad artificium transierit, quidam recte putant legatum extingui, quia officium artificio mutatur: non idem et contrario cum lecticarius cocus postea factus est¹. Si unus seruus plura articia sciat et alii coci legati fuerunt, alii textores, alii lecticarii², ei cedere seruum dicendum est, cui legati sunt in quo³ artificio pierumque uersabatur. Ornaticibus legatis Celsus scribat⁴ eas, quae duos tantum menses apud magistrum fuerunt, legato non cedere, alii et has cedere, ne necesse sit nullam cedere, cum omnes adhuc discere possint et omne artificium incrementum recipit: quod magis optinere debet, quia humanae naturae congruum est. Pecoribus legatis Cassius scripsit quadrupedes continentur, quae gregatim pascuntur. et I. 4, 8, 1 10
sues autem pecorum appellatione continentur, quia et hi gregatim pascuntur: sic denique et Homerus in Odyssia⁵ ait,

Δῆεις τὸν γε σύεσσι παρήμενον· αἱ δὲ νέμονται
πάρ Κόρακος πέτρῃ ἐπὶ τε κρήνη Ἀρεθούσῃ.

(L)

5 6 Iumentis legatis boues non continentur nec contra. Equis autem legatis et equae conti- 15
7 nentur. Ovibus legatis agni non continentur: quamdui autem agnorum loco sunt, ex usu cuiusque loci sumendum est: nam in quibusdam locis ovium numero esse uidentur, cum ad tonsuram uenerint.

66 PAULUS libro tertio sententiarum. Aibus legatis anseres pha- Paul 8, 6, 76. B. 44, 3, 64 10
siani et⁶ gallinae et anaria debebuntur: phasianarii autem et pastores anserum non con- 20
tinentur, nisi id testator expressit⁷.

67 MARCIANUS libro septimo institutionum. Qui saltum aestiuum legauit et hoc B. 44, 3, 65 15
amplius etiam eas res legauerit, quae ibi esse solent, non uidetur de illis pecoribus sen-
sisse, quae hieme in hibernis aut⁸ aestate in aestiuis esse solent, sed de illis sensit, quae
perpetuo ibi sunt.

68 ULPIANUS libro primo responsorum. Iunianio⁹ respondit testatorem adiendo B. 44, 3, 66 25
'praedium Seianum omne' eam quoque partem fundi supra scripti quasi ad se pertinentem
uideri per fideicommissum reliquisse, quam ex causa pignoris nactus est, salvo scilicet
1 iure debitoris. Ex his uerbis: 'curate agros attendere, et ita fiet, ut filius meus filios
2 uestros nobis condonet', fideicommissum peti non posse. Seruos communes a Seia ita re-
lictos 'si mei erunt cum moriar' non deberi, si modo hoc sensit testatrix, ut ita deberentur,
3 si in solidum eius fuissent. Praediis cum his enthecis, quae in ea possessione sunt, relictis
mancipia quoque praediorum, cum illic testamenti facti tempore fuerunt, cedent: sed et
quae postea accesserunt, si modo hoc testator manifeste expressit.

34

69 MARCELLUS libro singulari responsorum. Non aliter a significatione uerbo- B. 44, 3, 67 25
rum recedi oportet, quam cum manifestum est aliud sensisse testatorem. Titula codicillia
suis ita cauit: 'Publio Maeuio omnes iuuenes, quos in ministerio habeo, dari uolo': quaero,
a qua aetate iuuenes et in quam intellegi debeant. Marcellus respondit, quos uerbis quae
proponerent demonstrare voluerit testator, ad notionem eius, qui de ea re cogniturus
F(WDEQICK)

5

¹ cum lecticarius cocus postea factus est et alii lecticarii del. (u. i.) ² quorum (Krueger)?
³ 13, 407 ⁴ et om. Paulus ⁵ an autem phasianarii et pastores anserum, voluntatis est quaestio Paulus quem habemus ⁶ aut del. ⁷ Iuniano (Hal.)?

1 opsonatores F² 3 ex³tingui F⁴ 4 cum lecticarius cocus postea factus est] haec non recte iunguntur praecedentibus, ubi nec priore loco exemplum ullum additur et hoc posteriore requiritur plane contrarium, scilicet ex artificio coci translatus ad officium (cf. D. 31, 65 pr.) lecticarti: immo et haec uerba et quae mox sequuntur alii lecticarii et ipea tam inepta, cum lecticarii nullum sit artificium, quam superuacanea, cum duo genera officiorum sufficient, insiticia sunt et male adiecta ad § 3 (cf. h. t. l. 99 § 4)

6 uersabatur] F². bersuatur F⁴, bersabatur F⁴
7 alii ... 8 nullam cedere om. F² 12 odussia F
14 πέτρη et κρήνη ἀρεθουση F, ubi praeterea iota πλωτόν non scribitur 15 equae]
aque F² 16 obibus F² 17 loci] loci F²
18 tonsurum F² 29 uerbit F: ἔαν οὔγως
ἔπω τοῖς ἀπελευθέροις φροντιστέ τὸν ἄργον
μον B (Tipuc.) 30 nouis F² 31 ut om. F²
35 berborum F² 36 oportemt F² 37 in-
benes F² | habeo] habeat F²

esset, pertinere: non enim in causa testamentorum ad definitionem utique descendendum est, cum plerumque abusive loquantur nec propriis nominibus ac vocabilis semper utantur. ceterum existimari posset iuuensis is, qui adulescentis excessit aetatem, [BS. 15, 1, 6 sch. 20 quoad incipiat inter seniores numerari.

- 10** ULPIANUS libro uicesimo secundo ad Sabinum. Si cui lana legetur, id lega- [B. 44, 8, 68] *S**
1 tum uidetur quod tinctum non est, sed ἄγροφυέ¹: Siue autem facta est siue infecta², lanae
2 appellatione continetur. Quae situm est, utrum lanae appellatione ea sola contineatur quae
3 neta non est an et ea quae neta est, ut puta stamen et subtemen: et Sabinus et netam
4 contineri putat, cuius sententia utimur³. Lanae appellationem eatenus extendi placet, quoad
5 ad telam peruenisset. Et sciendum sucidam quoque contineri et lotam, si modo tincta non 10
6 sit. Lanae appellatione tomentum non continebitur. Sed nec ea lana, ex qua quis quasi
7 uestimentum fecerit ualeudinis uel deliciarum gratia, continebitur. Ne ea quidem, quae
8 fomentationis gratia parata sunt uel medicinae, lanarum appellatione continentur. Sed et f. 40'
9 pelle lanatae⁴ continantur? et hoc lanae cedere manifestum est. Lana legata etiam lepo-
10 rinam lanam et anserinam et caprinam credo contineri et de ligno, quam ἐριόχυλον appell-
11 iant. Linum autem lana legata utique non continebitur. Lino autem legato tam factum
12 quam infectum⁵ continetur quodque netum quodque in tela est, quod est nondum detextum.
13 ergo aliud in lino quam in lana est. et quidem si tinctum linum sit, credo lino contine-
14 bitur. Uersicoloribus uidendum est. et constabat apud ueteres lanae appellatione uersicolo-
15 rioria non contineri, sed ea⁶ omnia uideri legata, quae tincta sunt, et neta, quae neque 20
16 detexta neque contexta sunt. proinde quaeritur, an purpura appellatione uersicolorum⁷ con-
17 tineatur. et ego arbitror ea, quae tincta non sunt, uersicoloribus non adnumerari et ideo
18 neque album neque naturaliter nigrum contineri nec alterius coloris naturalis: purpuram
19 autem et coccum, quoniam nihil natui coloris sunt⁸, contineri arbitror, nisi aliud sensit
20 testator. Purpurae autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto: sed coccum 25
21 non continebitur, fucinum et ianthinum continebitur. purpurae appellatione etiam subtemen
22 factum contineri nemo dubitat: lana tingendae purpurae causa destinata non continebitur.
23 ULPIANUS libro uicesimo ad Sabinum. Cum suae ancillae siue serui in testa- [B. 44, 8, 69] *S**
24 mento scribuntur, hi designari uidentur, quos pater familias suorum numero habuit. 29
25 PAULUS libro quarto ad Sabinum. Eadem in omnibus rebus, quas suas quis [B. 44, 3, 70] *S**
26 legauerit, dicenda sunt.
27 ULPIANUS libro uicesimo ad Sabinum. Suos autem seruos uel ancillas eos [B. 44, 8, 71] *S**
28 accipimus, qui sunt pleno iure testantis: inter quos fructuarii non continebuntur. Sed qui
29 bona fide testatori seruunt, suorum appellatione magis est ut continantur, si modo suo-
30 rum appellatione eos quos suorum numero habuit uoluit contineri. Eos uero, quos quis 35
31 pignori hypothecae dedit, sine dubio inter suos legasse uidebitur debitor: creditor ne-
32 ququam. Proinde si quis seruos habuit proprios, sed quorum operas locabat uel pistorias
33 *F(WDEQICK)*

¹ *uerba infra u. 19 posita* et constabat apud ueteres lanae appellatione uersicoloria non con-
tineri hic olim uidetur locum habuisse ² siue autem pectita est siue inpectita (*cf. Paulus*
sent. 3, 6, 82 et Columella 12, 3, 6, item D. 7, 8, 12, 6)? ³ *uerba talia* netam autem esse quae
neque detexta neque contexta sit propter similia, quae redeunt u. 20, hic uidetur omissa. ad
hac respicitur u. 18: ergo aliud in lino quam in lana est (*scilicet lana legata non continetur lana*
neque contexta neque detexta, lino legato continetur linum contextum non detextum: cf. D. 34, 2, 22)
⁴ *an ius.* ⁵ tam pectitum quam inpectitum (*cf. Plinius h. n. 19, 1, 17*)? ⁶ uersicoloribus ...
contineri sed ea] requiruntur talia: uersicoloribus legatis constat ea (cf. n. 1) 7 uersicolo-
rium (add.)? ⁸ *coloris* habent (*Hal.*)?

2 *no'ca'bulis F²* **3** *iubenis F²* **6** *sed ... facta*
est om. F² **9** *quo'a'd F²* **10** *sociad F²*
12 *deticar'um F²* **15** *de ligno] diligitorum F²*
19 *uersicoloribus] FEIC*, ut si coloribus *K²*,
discens coloribus D, de uersicol. K²] appella-
tioni F² **20** *contine'tu'ri F²* | *ti'n'cta F²* |
neta qu'a'e F² **26** *facinum F²* **28** *ulpianus]*
F², *idem F²* **31** *post* sunt *add.* quamque le-

gis cunctarum prouinciarum presides uiuere
constitutum est Q: pro quas ... sunt substi-
tuit tam legatis quam non legatis obseruantia
nostrae legis cunctarum prouinciarum praे-
sides uiuere constitutum est W **33** *qui*
que F² | fructuari'o'i F² **34** *serbiunt F²*
35 quos quis] quis quis F² **36** *hypothae-*
caene F² **37** *serbos F²*

uel histrionicas uel alias similes, an seruorum¹ appellatione etiam hos legasse uideatur? quod et praesumi oportet, nisi contraria uoluntas testatoris appareat. Eum, qui uenaliciam uitam exercebat, puto suorum numero non facile contineri nelle eiusmodi mancipia, nisi euidentia uoluntas fuit etiam de his sentientis: nam quos quis ideo comparauit, ut illico distraheret, mercis magis loco quam suorum habuisse credendus est. Uicarios autem seruorum suorum numero non contineri Pomponius libro quinto scribit.

74 POMPONIUS libro sexto ad Sabinum. Si quis suos seruos legauit, communae quaque continentur et in quibus usus fructus alienus fuit.

75 ULPIANUS libro uicesimo ad Sabinum. Nummis indistincte legatis hoc receptum est, ut exiguiores legati uideantur, si neque ex consuetudine patris familiae neque ex regionis, unde fuit, neque ex contextu testamenti possit apparere.

76 IDEM libro secundo ad edictum. Chartis legatis nemo dicet scriptas et libros iam factos legato cedere. hoc idem et in tabulis est.

77 LAUOLENUS libro primo ex Plautio. Cum in substitutione legata repetuntur, libertates etiam continentur.

78 PAULUS libro secundo ad Uitellium. Quaeſitum est Scaeuola D. 38, 7, 20, 6. B. 44, 3, 74 1. 5 t. 41
Stichum seruum ex eo fundo ante annum mortis testatoris abductum et disciplinae traditum, postea in eum fundum non reuersum an deberetur. responsum est, si studendi causa mississet, non quo de fundo eum aliorum transferret, deberi². 'Maeui fili, quod (Scaeu.) iam tibi maximam partem facultatium dederim, contentus esse debes fundo Semproniano 1
'cum suis inhabitantibus, id est familia, et quae ibi erunt'. quaeſitum est de nominibus debitorum et nummis. eadem epistulam tales emisit: 'argentum omne et supellecilem, quodcumque habeo, tibi dono et quidquid in praedio Semproniano habeo'. an supellex, quae in aliis praediis uel domibus esset, ad Maeuium pertineret? et an serui, quos ex eo fundo aliis legauit? responsum est nomina et nummos non uideri deberi, nisi manifeste de his quoque legandis uoluntas defunctae adprobaretur. seruos ex isdem fundis³ aliis datos diminuisse filii legatum. de argento et supellecili quae alibi esset eum cuius notio est aestimaturum, ut id optineat, quod testatori placuisse a legatario adprobabitur. Praedia quidam reliquit adiectis uerbis: 'uti a me possessa sunt et quae cum moriar': quaeſitum est de mancipliis, quae in his praediis morata fuerunt uel operis rustici causa uel alterius officii, ceterisque rebus, quae ibi fuerunt in diem mortis, an ad legatarium pertinerent. respondit ea omnia, de quibus quaereretur, legata uideri.

3 Peto, ut fundum meum Campanianum Genesiae alumnae meae adscribatis Scaeu. l. 101 § 1 h. t.
ducentorum aureorum ita uti est. quaeritur, an fundo et reliqua colonorum et mancipliis, si qua mortis tempore in eo fuerint, debeantur. respondit reliqua quidem colonorum non 4 legata: cetera uero uideri illis uerbis 'ita uti est' data. Illud fortasse quaeſiturus (Scaeu.) sit aliquis, cur argenti appellatione etiam factum argentum comprehendetur, cum, si marmor legatum esset, nihil praeter rudem materiam demonstratum uideri posset. cuius haec ratio traditur, quippe ea, quae talis naturae sint, ut ssepius in sua redigi possint initia, ea

F(WDEQICK)

¹ suorum (*Rol. Stephanus*)? ² Pamphilae libertae meae dari uolo fundum Titianum cum instrumento et his quae in eodem erunt, cum moriar'. quaeſitum est, si Stichus seruus ... abductus et in disciplinam traditus postea ... non reuersus sit, an debeatur. respondit ... non quo a fundo ... transferat deberi *Scaeuola l. c.*: unde haec desumpta esse inde constat, quod *Pauli ad Uitellium libri quattuor ex parte magna compilati sunt ratione plane singulare ex Scaeuolae responseis non allegatis, sed relatis integris* (cf. § 2. 3, item 7, 1, 50. 28, 2, 19. 33, 4, 16. 33, 7, 18. 34, 2, 32) ³ seruos eiusdem fundi?

1 uideatur *F*⁴ 5 loq'co *F*⁴ | quam] quem *F*⁴
6 non *om. WI* 9 num'mis⁵ *F*⁴ 11 contexto'u *F*⁴ | pos'sit *F*⁴ 12 scriptas] *F*⁴, scripturas *F*⁴ 13 fact'am'os *F*⁴ 14 plautio] stipulatio *F*⁴ | substitutione *F*⁴ 17 disciplina'e' *F*⁴
19 mis'sisset *F*⁴ 20 conte'ss'ntus *F*⁴ | debes] defes *F*⁴ 25 n'o'ummos *F*⁴ | manifest'a'e' *F*⁴

29 adiectis] adiectis his *F*⁴ | qu'a'ecumque *F*⁴
31 ceterisqu'a'e' *F*⁴ 33 ca'm'panianum *F*⁴
35 fuerint *F*⁴ cum l. gem., fuerunt *F*⁴ 36 uerbit *F*⁴ | qua'e'situs *F*⁴ 38 p'rudem *F*⁴ | uideri... 39 quippe ea *om. F*⁴ | posset] WECK,
possit I, posse FD

5 materiae potentia uicta numquam uires eius effugiant. Coccum quod proprio nomine appellatur quin uera coloribus cederet, nemo dubitauit. quin minus porro coracinum aut hys-
 6 ginum aut melinum suo nomine quam coccum purpurae designatur? Cum uir ita legasset: 'quae uxoris causa parata sunt, ei do lego', ego apud praetorem fideicommissarium petebam etiam res aëstimatas, quarum pretium in dotem erat, nec optimi, quasi testator non sensisset de his rebus. atquin si in usum eius datae sint, nihil interest, ab ipsa an ab alio comparatae sunt. postea apud Aburnium Ualentem inueni ita relatum: mulier res aëstimatas in dotem dederat ac deinde maritus ei legauerat his uerbis: 'quae eius causa com-
 7 parata empta esse'. dixit emptorum paratorumque appellatione non contineri ea, quae in dotem data essent, nisi si maritus eas res, posteaquam ipsius factas essent, in uxoris 10
 usum conuertisset. Rebus quae in fundo sunt legatis accedunt etiam ea, quae tunc non sunt, si esse solent: nec quae casu ibi fuerunt, legata existimantur.

79 CELSUS libro nono digestorum. Si chorus aut familia legetur, perinde est [B. 44, 3, 75] E
 1 quasi singuli homines legati sint. His uerbis: 'quae ibi mobilia mea erunt, do lego' num-
 nos ibi depositos, ut mutui darentur, non esse legatos Proculus ait: at eos¹ quos praesidii 15
 causa depositos habet, ut quidam bellis ciuilibus factitassent, eos legato contineri. et audiisse f. 41'
 se rusticos senes ita dicentes pecuniam sine peculio fragilem esse, peculum appellantes,
 2 quod praesidii causa seponeretur. Area legata si inaedificata medio tempore fuerit ac²
 3 seruus area sit, quamquam tunc peti non poterat, nunc tamen debetur. Seruus quoque
 4 legatus si interim manumittatur et postea seruus factus sit, peti potest. 20

80 IDEM libro trigesimo quinto digestorum. Coniunctim heredes institui aut [B. 44, 3, 76] E
 coniunctim legari hoc est: totam hereditatem et tota legata singulis data esse, partes autem
 concursu fieri.

81 MODESTINUS libro nono differentiarum. Sernis legatis etiam ancillas quidam [B. 44, 3, 77] E
 deberi recte putant, quasi commune nomen utrumque sexum contineat: ancillis uero legatis 25
 masculos non deberi nemo dubitat. sed³ pueris legatis etiam puellae debentur: id⁴ non
 sequi in puellis pueros contineri dicendum est. Mulieribus uero legatis etiam uirgines de-
 5 bidentur, sicuti uiris legatis etiam pueros deberi respondetur. Pecudibus autem legatis et
 boues et cetera iumenta continentur. Armento autem legato etiam boues⁵ contineri con-
 6 venit, non etiam greges ouium et caprarum. Ouibus legatis neque agnos neque arietes 30
 7 continentur quidam recte existimant. Ouium uero grege legato et arietes et agnos deberi
 8 nemo dubitat.

82 IDEM libro nono regularum. Seruus, qui in fundo morari solitus erat, si fu- [B. 44, 3, 78] E
 gerit, licet post mortem testatoris adprehendatur, fundo legato, ut instructus est, etiam ipse
 legato cedit. 35

83 IDEM libro decimo responsorum. Quod his uerbis relictum est: 'quidquid ex [B. 44, 3, 79] E
 hereditate bonis meis ad te pernenerit, cum morieris, restituas', fructus, quos heres uiuus
 1 percepit, item quae fructuum nice sunt non uenire placuisse: nec enim quicquam proponi,
 ex quo de his quoque restituendis testatricem rogasse probari potest. IDEM. Testator, qui
 libertis fideicommissum relinquebat, substitutione inter eos facta expressit, ut post mortem 40
 extremi ad posteros eorum pertineret: quaero, cum nemo aliis sit nisi libertus eius qui
 extremo mortuus est, an is ad fideicommissum admitti debeat. respondit: posteriorum ap-
 pellatione liberos tantummodo, non etiam libertos eorum, quibus fideicommissum relictum
 est, fideicommissio⁶ contineri nequaquam incertum est.

F(WDEQICK)

¹ eos del. ² nunc ins. ³ et ins. ⁴ id] sed? ⁵ etiam boues] et iumenta et boues uel et
 iumenta (om. boues) (cf. I. 65 § 5 h. t. D. 21, 1, 38, 6. 50, 16, 89 pr.)? ⁶ fideicommissio del. (u. i.)

² dubitanit F², dubitabit' auit' F² | isginum F² 16 uellis F² 17 sine 'frag'
 3 toceum F² | porpurane F² 5 dotem præsidii¹ F² 16 uellis F² 17 sine 'frag'
 ent] DCK, dotem erant FE, dote erat WQI peculio F² 20 factus sit 'postea' peti F²:
 8 quare F² 10 ea's' F² 11 conuertisse'n't F² ἔργωται τὸ ἐν αὐτῷ ληγάτον B (T.p.) 27 uir-
 13 celus 'nono' libro nono F² 14 mouilia F² gines ... 28 etiam bis F² 44 fideicommissio]
 15 ut¹ mutui F² | derentur F² | legatus F² | FC, om. WDEQIK

- 84 IAUOLENUS libro secundo ex Cassio. Cui quae Romae essent legata sunt, [B. 44, 8, 80] ei etiam quae custodiae causa in horreis extra urbem reposita sunt, debentur.
- 85 POMPONIUS libro secundo ad Quintum Mucium. Nuper constitutum est a [B. 44, 8, 81] principe, ut et non adiecto hoc 'meum' si quis corpus alicui leget et ita sentiat, ut ita demum praestetur, si suum sit, ita ualeret¹ legatum, ut appareat magis sententiam legantia, non hoc uerbum 'meum' respiciendum esse. et ideo elegans est illa distinctio, ut, quotiens certum corpus legatur, ad praesens tempus adiectum hoc uerbum 'meum' non faciat condicionem, si uero incertum corpus legetur, ueluti ita 'uina mea' 'uestem meam', uideatur pro condicione hoc uerbum esse 'mea', ut ea demum, quae illius sint, uideantur legata. quod non puto fortiter posse defendi, sed potius et hic uestem uel uinum, quod suorum numero habuerit, hoc legatum esse: sic enim responsum est etiam quod coaquerit uinum legato cedere, si id uini numero testator habuisset. plane in mortis tempore collatum hunc sermonem 'uestem, quae | mea erit' sine dubio pro condicione accipiendo puto: sed et 'Stichum qui meus erit' puto pro condicione accipiendo nec interesse, utrum ita 'qui meus erit' an ita 'si meus erit': utruberque condicione eam esse. Labeo tamen scribit etiam in futurum tempus collatum hunc sermonem 'qui meus erit' pro demonstratione accipiendo, sed alio iure utimur.
- 86 PROCULUS libro quinto epistularum. Si ita legatum est 'domum quaeque mea [B. 44, 8, 82] ibi erunt, cum moriar', nummos ad diem exactos a debitoribus, ut aliis nominibus collocarentur, non puto legatos esse et Labeonis distinctionem ualde probo, qui scripsit nec quod casu abesset, minus esse legatum nec quod casu ibi sit, magis esse legatum.
- 87 PAULUS libro quarto ad legem Iuliam et Papiam. Et fideicommissum et [B. 44, 8, 82a] mortis causa donatio appellatione legati continetur.
- 88 IDEM libro quinto ad legem Iuliam et Papiam. Lana legata uestem, quae [B. 44, 8, 83] 1 ex ea facta sit, deberi non placet. Sed et materia legata nauis armariumue ex ea factum 2 3 non vindicetur². Nave autem legata dissoluta neque materia neque nauis debetur. Massa autem legata scyphi ex ea facti exigunt possunt.
- 89 IDEM libro sexto ad legem Iuliam et Papiam. Re coniuncti uidentur, non [B. 44, 8, 84] etiam uerbis, cum duobus separatis eadem res legatur. item uerbis, non etiam re: 'Titio et Seio fundum aequis partibus do lego', quoniam semper partes habent legatarii. praeferunt igitur omnimodo ceteris, qui et re et uerbis coniunctus est. quod si re tantum coniunctus sit, constat non esse potiorem. si uero uerbis quidem coniunctus sit, re autem non³, quaestionis est, an coniunctus potior sit: et magis est, ut et ipse praeferatur.
- 90 IDEM libro septimo ad legem Iuliam et Papiam. Nominativum legatum acci- [B. 44, 8, 85] piendum est, quod a quo legatum sit intellegitur, licet nomen pronuntiatum non sit.
- 91 PAPINIANUS libro septimo responsorum. Praediis per praeceptionem filiae [B. 44, 8, 86] datis cum reliquis actorum et colonorum ea reliqua uidentur legata, quae de redditu prae- diorum in eadem causa manserunt: aliquoquin pecuniam a colonis exactam et in kalendarium in eadem regione uersam reliqua non contineri neque colonorum neque actorum facile con- 1 stabit, tametsi nominativum actores ad filiam pertinere uoluit. Ex his uerbis: 'Lucio Titio 'praedia mea illa cum praetorio, sicut a me in diem mortis meae possessa sunt, do' instrumentum rusticum et omnia, quae ibi fuerunt, quo dominus fuisset instructior, deberi con- 2 uenit: colonorum reliqua non debentur. Pater filio tabernam purpurariam cum seruis institoribus et purpuris, quae in diem mortis eius ibi fuerunt, legauit. neque pretia purpurae 3 condita neque debita neque reliqua legato contineri placuit. Titio Seiana praedia, sicuti F(WDEQICK)

¹ ualeret? ² vindicatur? ³ quod si uerbis tantum coniunctus sit, constat non esse potiorem. si uero re quidem coniunctus sit, uerbis autem non?

2 custodie'a' (sic) F⁴: παραφύλακής χάριν B 22 paulum F 24 qu'a'e F² 27 pos- (T⁵puc.) 4 adiecto F² 7 uerbum eum F sint F² 36 praeceptionum F² 39 consta- 10 defendi's' sed F² 11 co'a'querit F² uit F 43 institutoribus F 44 ibi] sibi F, 14 puto ... 15 erit om. F² 16 'p'ro F² om. C 20 l'e'abeonis F² 21 abesset ... casu om. F²

'comparata sunt, do lego'. cum essent Gabiniana quoque simul uno pretio comparata, non sufficere solum argumentum emptionis respondi, sed inspicendum, an litteris et rationibus appellatione Seianorum Gabiniana quoque continentur et utrinusque possessionis confusi reditus titulo Seianorum accepto lati essent. Balneas legatae domus esse portionem constabat: quod si eas publice praebuit, ita domus esse portionem balneas, si per domum quoque intrinsecus adirentur et in usu patria familiae uel uxoris nonnumquam fuerunt et mercedes eius inter ceteras meritoriorum domus rationibus accepto ferebantur et uno pretio comparatae uel instructae communi coniunctu¹ fuissent. Qui domum possidebat, hortum u. f. 42 cinum aedibus comparauit ac postea domum legauit. si hortum domus causa comparauit, ut amoeniorem domum ac salubriorem possideret, aditumque in eum per domum habuit et aedium hortus additamentum fuit, domus legato continebitur. Appellatione domus insulam quoque iniunctam domui uideri², si uno pretio cum domu fuisset comparata et utriusque pensiones similiiter accepto latas rationibus ostenderetur.

¶ 2 PAULUS libro tertio decimo responsorum. 'Si mihi Maeuia et Negidia filiae [B. 44, 3, 87 P meae heredes erunt, tunc Maeuia e medio sumito praecipito sibique habeto fundos meos 15 illum et illum cum casulis et custodibus omnium horum fundorum et cum his omnibus agris, qui ad coniunctionem cuiusque eorum fundorum emptione uel quolibet alio casu optigerint, item cum omnibus mancipiis pecoribus iumentis ceterisque uniuersis speciebus, quae in idem fundis quoque eorum cum moriar erunt, ut optimi maximique sunt utique eos in diem mortis meae possedi et, ut plenius dicam, ita uti clunduntur'. in fundo autem uno ex 20 his, qui praelegati sunt, tabularium est, in quo sunt et complurium mancipiorum emptiones, sed et fundorum et uariorum contractuum instrumenta, praeterea et nomina debitorum: quero, an instrumenta communia sint. respondi secundum ea quae proponuntur instrumenta emptionum, item debitorum, quae in fundo praelegato remanserunt, non uideri legato 25 contineri. His uerbis dominibus legatis: 'fidei heredum meorum committo, uti sinant eum habere domus meas, in quibus habito, nullo omnino excepto cum omni instrumento et repositis omnibus' non uideri testatorem de pecunia numerata aut instrumentis debitorum sensisse.

¶ 3 SCAEUOLA libro tertio responsorum. Lucius Titius testamento suo canit, ne ullo modo praedium suburbanum aut domum heres alienaret: filia eius 30 heres scripta heredem reliquit filiam suam, quae easdem res diu possedit et decedens extra-neos heredes instituit: quae situm est, an praedia pertinerent ad Iuliam, quae Lucium Titium testatorem patrum maiorem habuit. respondit nihil proponi contra uoluntatem defuncti factum, quo minus ad heredem pertinerent, cum hoc nudum praeceptum est. 'Semproniae paulieri meae reddi iubeo ab heredibus meis centum aureos, quos [Scaeu. l. 38 § 4 h. t. B. 44, 3, 88 P] mutuos acceperam'. quae situm est, si hanc pecuniam ut debitam Sempronia petens uicta sit, an fideicommissum peti possit. respondit secundum ea quae proponerentur posse ex 35 causa fideicommissi peti, quod apparuerit non fuisse ex alia causa debitum. Quidam praedia legauit libertis adiectis his uerbis: 'uti a me possessa sunt et quaecumque [Paul. l. 78 § 2 h. t.] ibi erunt, cum moriar': quae situm est, an mancipia, quae in his praediis morata in diem 40 mortis patris familias fuerunt operis rustici causa uel alterius officii, ceteraque res, quae ibi fuerunt, ad legatarios pertineant. respondit pertinere. Quae situm est, an, quod (Paul.)

F(WDEQICK)

¹ communi sumptu? ² comprehensam ins.

1 gauiniana F | pr'a'etio F² 3 gauiniano F²,
gauiniana F² 7 eius] FDEIC, om. WQK |
accepta F² 8 coniunctu¹ iniuncte W, coniunctum s. coniuctum D², coniuncte D² EQICK
9 si hortum domus causa comparauit om. F²
11 'h'ori' h'os F² 12 quoqu'a'e F² | domu]
domo F² 14 paulius' libro F² 15 praecipito F²
sibiqu'a'e F² 17 emptionem F² 20 'et F²
22 nomine F² 24 emptionem F² 25 uti

si'n'ant F² 29 saeuola (sic) suppl. F² | lu-
cius ... 34 praeceptum est om. F², credo con-
sulto, quoniam redeunt haec l. 38 § 4 h. t.: at
reppererunt ea utroque loco Graeci, nam hoc ha-
bent totum caput, altero uestigium eius Tipuciti
excerpta 30 ne] l. gem.: nec F 31 res om.,
postea add. F² 34 pertinerent] WK cum l. gem.,
pertinent D, pertineret FEI, peruererit C
39 quaecumqu'a'e F² 40 qu'a'e F² 41 qu'a'e F²

- heredes fratibus rogati essent restituere, etiam ad sorores pertineret. respondit pertinere,
 4 nisi aliud sensisse testatorem probetur. Collegio fabrorum fundum cum siluis, quae ei ce-
 dere solent, ut optimus maximusque esset, legavit. quaero, an ea quoque, quae in diem
 mortis ibi fuissent, id est faenum pabulum palea, item machina, uasa uinaria, id est cupuae
 et dolia, quae in cella defixa sunt, item granaria legata essent. respondit non recte peti,
 5 quod legatum non esset. Ex parte dimidia heredi instituto per prae- [Scen. 1.38 § 8 h.t.
 ceptionem fundum legavit et ab eo ita petit: 'peto, uti uelis coheredem tibi recipere in
 fundo Iuliano meo, quem amplius te recipere iussi¹, Clodium Uerum nepotem meum, cognac-
 tum tuum'. quaero, an pars fundi ex causa fideicommissi nepoti deberetur. respondit deberi.
- 94 UALENS libro secundo fideicommissorum. Is, qui complures libertos relin- [B. 44, 8, 89 F
 quebat, tribus ex his fundum legauerat et petierat, ut curarent, ne de no[n]mine suo exiret. f
 quaerebatur, ex tribus qui primus moriebatur utrum utriusque uel alteri ex his, qui sibi in
 legato coniuncti essent, relinquere partem suam deberet, an possit uel alii conliberto suo
 eam relinquere. placuit, etsi uoluntatis quaestio esset, satis illum facturum, etsi alii reli-
 quisset. quod si nulli dedisset, occupantis an omnium conlibertorum et num eorum tantum, 1 2
 quibus pariter legatum esset, petitio fideicommissi esset, dubitabatur. et Iulianus recte
 omnibus debere putauit.
- 95 MAECIANUS libro secundo fideicommissorum. 'Quisquis mihi heres erit, [B. 44, 8, 90 F
 'damnas esto dare fideique eius committo, uti det, quantas summas dictauero dedero'.
 Aristo res quoque corporales contineri ait, ut praedia mancipia uestem argentum, quia et 2 1
 hoc uerbum 'quantas' non ad numeratam dumtaxat pecuniam referri ex dotis relegatione
 et stipulationibus emptae hereditatis appetit et 'summae' appellatio similiter accipi deberet,
 ut in his argumentis quae relata essent ostenditur. uoluntatem praeterea defuncti, quae
 maxime in fideicommissis ualeret, ei sententiae suffragari: neque enim post eam praef-
 actionem adiecturum testatorem fuisse res corporales, si dumtaxat pecuniam numeratam pra-
 stari uolisset.
- 96 GAIUS libro secundo fideicommissorum. Si Titius ex parte heres rogatus [B. 44, 8, 91 F
 sit Maeuio hereditatem restituere et rursus Titio coheres eius rogatus sit partem suam
 aut partis partem restituere, an hanc quoque partem, quam a coherede ex fideicommisso
 recipit, Titius restituere Maeuio debeat, diuus Antoninus consultus rescripsit non debere
 restituere, quia hereditatis appellatione neque legata neque fideicommissa continentur.
- 97 PAULUS libro secundo decretorum. Hosidius quidam instituta filia Ualeriana [B. 44, 8, 92 F
 herede actori suo Antiocho data libertate praedia certa et peculium et reliqua relegauerat²
 tam sua quam colonorum: legatarius proferebat manu patris familie reliquatum et³ tam
 suo quam colonorum nomine: item in eadem scriptura adiectum in hunc modum: 'item 3 2
 'quorum rationem reddere debeat', scilicet quae in condito habuerat pater familias fru-
 menti uini et ceterarum rerum: quae et ipsa libertus petebat et ex reliquis esse dicebat:
 et apud praeisdem optimuerat. ex diuerso cum diceretur reliqua colonorum ab eo non peti
 nec propria, diuersam autem causam esse eorum, quae in condito essent, imperator inter-
 rogauit partem legatarii: 'quaerendi causa pone', inquit, 'in condito centiens aureorum esse,
 4C 'quae in usum sumi solerent: dices totum, quod esset relictum in arca, deberi?' et pla-
 F(WDEQICK)

¹ quem hoc amplius te praecipere iussi l. gem. ² relegauerat] legauerat (u. i.)? ³ et] se?

2 se'n'sisse F² | fa;brorum F² | c'a'edere'i'
 soleant F²: μετὰ τῶν παρεπομένων γλώσσων τῷ
 ἀργῷ B (Tip.) 4 mortes F² | palea] EC²,
 paleam FW DQI, om. C²K | basa F² | binaria
 F² | id est ... 5 granaria om. F² 6 heredi]
 l. gem. et WQC, herede FD EIK | per c' F² |
 pr'aceptionem F² 8 fundo 'meo' iuliano
 meo F² | iussi in fundo meo iuliano' clo-
 dium F² 9 tu'u'm F² | debere F² 10 re-
 linqueba'n't F² 11 legaberat F² 12 quae-

rebatur F² 14 reli'n'quisset F² 15 occu-
 pa'n'tis F² 17 putabit F² 18 eres F²,
 eris F² 20 ait] ait F² 22 appellatio'ne
 sim. F² 24 suffragare F². 25 adiectorem F²
 28 si. .artem F hodie 30 rescripsit F²
 32 osidius F 33 relegaberat F², legauerat
 WDEQICK: ληγατεύσας αὐτῷ B (Tipuc.)
 36 qu'a'e F² | pater familiae F² | frumenti F²
 37 ipsa] ipsi F² 38 et apud] apud F²
 40 centie'n's F²

cuit recte appellasse. a parte legatarii suggestum est quaedam a colonis post mortem patris familias exacta. respondit hoc, quod post mortem exactum fuisse, reddendum esse legatario.

- 98 IDEM libro singulari de forma testamenti. Si plures gradus sint heredum [B. 44, 3, 93] ^P et scriptum sit 'heres meus dato', ad omnes gradus hic sermo pertinet, sicuti haec uerba 'quisquis mihi heres erit'. itaque si quis uelit non omnes heredes legatorum praestatione onerare, sed aliquos ex his, nominatim damnare debet.
- 99 IDEM libro singulari de instrumenti significacione. Seruis urbanis legatis [B. 44, 3, 94] ^{Pf} quidam urbana mancipia non loco, sed opere separant, ut, licet in praediis rusticis sint, tamen si opus rusticum non faciant, urbani uidentur¹. dicendum autem est, quod urbani intellegendi sunt, quos pater familias inter urbanos adnumerare solitus sit: quod maxime 1 ex libellis familiae, item cibaria deprehendi poterit. Uenatores et aucupes utrum in urbanis an in rusticis contineantur, potest dubitari: sed dicendum est, ubi pater familias 2 moraretur et hos alebat², ibi eos numerari. Muli ones de urbano ministerio sunt, nisi propter 3 opus rurestrum testator eos destinatos habebat. Eum, qui natus est ex ancilla urbana et 15 misus in villam nutriendus, interim in neutrī esse quidam putant: uideamus, ne in urbanis 4 esse intellegatur, quod magis placet. Seruis lecticariis legatis si idem lecticarius sit et 5 cocus, accedit legato. Si alii uernae, alii cursores legati sunt, si quidam et uernae et cursores sint, cursoribus cedent: semper enim species generi derogat. si in specie aut in 20 genere utriusque sint, plerumque communicabuntur.
- 100 IAUOLENUS libro secundo ex posterioribus Labeonis. 'Heres meus damnas [B. 44, 3, 95] ^E esto Lucio Titio Stichum seruum meum reddere' uel ita: 'illum seruum meam illi redditio'. Cascellius ait deberi neque id Labeo improbat, quia qui reddere iubetur, simul et dare 1 inbetur. Duae statuae marmoreae cuidam nominatim, item omne marmor erat legatum: nullam statuam marmoream praeter duas Cascellius putat deberi: Ofilius Trebatius contra. 25 Labeo Cascellii sententiam probat, quod uerum puto, quia duas statuas legando potest 2 uideri non putasse in marmore se statuas legare. 'Uxori meae uestem, mundum muliebrem, 3 ornamenta omnia, aurum argentum quod eius causa factum paratumque esset omne do 4 lego'. Trebatius haec uerba 'quod eius causa factum paratumque est', ad aurum et ar- 5 gentum dumtaxat referri putat, Proculus ad omnia, quod et uerum est. Cui Corinthia 20 uasa legata essent, en Bāceic³ quoque eorum uasorum collocandorum causa paratas deberi Trebatius respondit. Labeo autem id non probat, si eas⁴ Bāceic testator numero uasorum 6 habuit. Proculus uero recte ait, si aeneae quidem sint, non autem Corinthiae, non deberi. 7 Cui testudines legata essent, ei lectos testudineos pedibus inargentatos⁵ deberi Labeo Tre- 8 batius responderunt, quod uerum est.
- 101 SCAEUOLA libro sexto decimo digestorum. Qui habebat in prouincia, ex qua [B. 44, 3, 96] ^A oriundus erat, propria praedia et alia pignori sibi data ob debita, codicillis ita scripsit: 'τῷ γλυκυτάτῳ μοι πατρίδι βούλομαι εἰς τὰ μέρη Δήμου Δοθῆναι⁶ ἀφορίζω Δήμη χωρία πάντα, ὅσα ἐν Σύριᾳ κέκτημαι, σὺν πάσιν τοῖς ἑνοῦσιν βοσκήμασιν Δούλοις καρποῖς ἀποθέτοις κα- 10 τασκεγαῖς πάσαις'. quae situm est, an etiam praedia, quae pignori habuit testator, patriae 11 sue reliquisse uideatur. respondit secundum ea quae proponerentur non uideri relictis, si modo in proprium patrimonium (quod fere cessante debitore fit) non sint redacta.
- ¹ Peto fundum meum its, uti est, alumnae meae dari'. quae situm est, an ^{Paul. 1. 78 § 8 h.t.}
- ² (WDEQICK)

¹ uideantur (Hal.)? ² hos alebat et morarentur (Krueger)? ³ en Bāceic aeneas Bāceic?
⁴ si eas⁵ nisi aeneas? ⁶ inargentatis? ⁶ kai ins.

⁷ patri familiae F¹ 4 testamentis si F¹ WK 81 en Bāceic F¹, et Bāceic (non et Bāceic) F²,
5 sermo per mo per tinet F¹ 10 au|antem F² et baces Dēik, et bace Q, et uacue hic W,
11 urbanos] urbanis F¹ 12 ciuaris F² hic (om. en Bāceic) O | basorum F¹ 32 Bāceic]
14 mulie ones F¹ 15 e'os'um qui F¹ 17 in- baces WEICK, baccas D, baccas Q | baso-
tellegantur F² | si om. F¹ 18 uernaet F² rum F¹ 33 a'meae F¹ 37 oriundis F² |
22 ita] uti F¹ redditio's casc. F² 27 uestem propri'e'a F¹ 38 αφορίz² F¹ 42 deuitore F²
add. F²: τὴν ἐσθῆτα τὸν κόκμον B (Tipuc.)

fundo et reliqua colonorum et mancipia, si qua mortis tempore in eo fundo fuerint, debeat. respondit reliqua quidem colonorum non esse legata, cetera uero uideri illis uerbis 'ita uti est' data.

- 102 Idem libro septimo decimo digestorum. His uerbis legauit: 'uxori meae late- [B. 44, 3, 97] radia mea uiatoria et quidquid in his conditum erit, quae membranulis mea manu scriptis & 'continebuntur nec ea sint exacta cum moriar, licet in rationes meas translata sint et & 'cautiones ad actorem meum transtulerim'. hic chirographa debitorum et pecuniam, cum esset prefecturus in urbem, in lateralibus condidit et chirographis exactis quam pecunia erogata reuersus in patriam post biennium alia chirographa praediorum, quae postea comparauerat', et pecuniam in lateralibus condidit. quae situm est, an ea tantum uideatur nomina ei legasse, quae postea reuersus in hisdem lateralibus condidit. respondit secundum ea quae proponerentur non deberi' quae mortis tempore in his lateralibus essent et membranis manu eius scriptis continerentur. idem quae situm est, an, cum emptiones praediorum in hisdem lateralibus condiderat, praedia quoque legato cedant. respondit non quidem manifeste apparere, quid de praediis sensisset, uerum si ea mente emptiones ibi haberet, ut in his legatariae datis proprietas praestaretur, posse defendi praedia quoque deberi.

- 1 Pater familias ita legauit: 'lances numero duas leues, quas de sigillaribus emi, dari uolo: is de sigillaribus leues quidem non emerat, lances autem emptas habebat, et dictauerat testamentum ante triduum quam moreretur: quae situm est, an hae lances, quas emptas de sigillaribus habuit, legato cederent, cum nullas alias de sigillaribus emerit ne legauerit. 20
2 respondit secundum ea quae proponerentur deberi eas, quas de sigillaribus emisset. Alumno praecepit³ militiam his uerbis: 'Sempronio alumno meo illud et illud: et, cum per aetatem licebit, militiam illam cum introitu comparauerit, an pretium eius, sed⁴ et id, quod pro introitu erogari solet, ex causa fideicommissi ab heredibus consequi possit. respondit se- 25
3 cundum ea quae proponerentur posse. Idem testator liberto militiam his uerbis legauit: 'Sei liberto meo militiam do lego illam', quam militiam et testator habuit: quae situm est, an onera omnia et introitus militiae ab herede sint danda. respondit danda.

- 103 SCAEUOLA libro singulari quaestionum publice tractatarum. Si pater exhe- [B. 44, 3, 98] A redato filio substituit heredem extraneum, deinde ille extraneus hunc filium heredem in- 20 stituit et heres factus intra pubertatem decedat⁵, puto a substituto ei filio omnino legata praestari non debere, quia non directo, sed per successionem ad filium hereditas patris 1 peruenit. Plus ego in fratre, qui, cum heres exstitisset patri, exheredatum fratrem heredem instituit, accepi substitutum eius legatum non debere ac ne quidem si intestato fratri successerit, quia non principaliter, sed per successionem bona fratis⁶ ad eum peruenierunt. 25
2 Si filius ex uncia heres institutus sit et ab eo legata data sint, habeat et substitutum,

F(WDEQICK)

¹ praediorum quae postea comparauerat del. ² nisi ins. (u. d. ap. Charondam) ³ emi ins. (edd.) ⁴ sed del. (ex mala geminatione) ⁵ si pater exheredato filio substituit, [instituit] heredem extraneum, deinde ille extraneus hunc filium heredem instituit et heres [is] factus intra pubertatem decedat (similiter Cuiacius)? ⁶ patris (Cuiacius)?

1 debesⁿtur F² 4 uxori¹ F² | lateralalia] D⁴K, lateralia I, lateraria FD², latera Q, lan- tearia C, lintearia W, litemaria (superscr. uscula de terra facta) E 5 et quidquid cetera] METÀ TΩΝ ἀΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ ἐν ἀγώιοις ... καὶ εἰ τι ἐν τοῖς ἴδιοις μοι περιέχεται B (Tipus) | scriptis] scribat F² 10 nominā^a F² 15 praediorum ... 14 condiderat om. F² 18 leues] seues F²: τοὺς ἑλλόρούς δύο δίσκους, οὓς παρὰ τῶν ἀναγλυφαριών ἱέρασα B, cum debuit uerti λειός, ut Vergilius Aen. 5, 90 habet leuia pocula | habeō bat F² 20 habuit legato de sigillaribus bis F² 23 integrā e' F² |

quae situm F² 24 sini F² | an bis F² 29 scaeuola] idem F² | tractata^arum F² | si pater seq.] εἳντων γράφας κληρονόμον τὸν ἄνθρωπον μού ἀπόκληρον ποιήσω, ύποκατα- στήσας αὐτῷ τὸν κληρονόμον μού καὶ τίνα ἀν- γατέγω παρ' αὐτοῦ ὡς ύποκαταστάτου, εἴτα προτελευτῶν γράψη τὸν ἄνθρωπον κληρονόμον καὶ κληρονόμας ο γιος ἄνθρωπος ἀποθάνη B (Tip.): legerunt igitur Graeci ut hodie legitur, cum et ipsi qui substituitur in tabulis secundis eundem ponant institutum esse in primis 32 praes- stare F² 33 exstitisset F² 34 deberi F² | fratre F 36 ab eo habeō F

deinde commisso edicto per alium filium accepit partis dimidiae bonorum possessionem: substitutus eius utrum ex uncia legata praestat an uero ex semisse? et uerius est ex semisse sed ex uncia omnibus ex reliquis liberis et parentibus¹. Contra quoque si ex dodecante institutus commisso edicto semissem² acceperit bonorum possessionem, ex semisse tantum legata substitutus debebit: quo modo enim augentur, ubi amplius est in bonorum possessione, sic et ubi minus est, deducitur ||.

F(WDEQICK)

¹ et uerius est ex semisse liberis et parentibus (*deleto glossemate sed ex uncia omnibus reliquis: cf. D. 28, 6, 35. 37, 5, 5 pr.*)? ² ex semisse (*similiter Hal.*)?

2 praestet **F**² 3 uncia' omnia'bus **F** 6 sic et] **E**²**I**, sic ut **F**, sic **E**²**K**, et sic **D**, sicut et **C**

f. 44'
non habet
nisi sub-
scriptionem.